

ERDŐ PÉTER

ÚJÍTÁSOK
AZ EGYHÁZI
PERJOGBAN

*

HANS HEIMERL

AZ ÚJ EGYHÁZI
HÁZASSÁGJOG

ERDŐ PÉTER

ÚJÍTÁSOK
AZ EGYHÁZI
PERJOGBAN

*

HANS HEIMERL

AZ ÚJ EGYHÁZI
HÁZASSÁGJOG

Szent István Társulat
Az apostoli szentszék könyvkiadója
Budapest, 1985

TARTALOM

ERDŐ PÉTER: ÚJÍTÁSOK AZ EGYHÁZI PERJOGBAN

I. Általános megjegyzések	3
II. Az eljárás előfeltételei	5
1. Joghatósági feltételek	5
2. Szervezeti feltételek	7
3. Személyi feltételek	8
4. Fegyelmi feltételek	13
III. Az eljárások lefolyása	15
1. Általános újítások	15
2. Egyes különleges eljárások	18
Jegyzetek	19

HANS HEIMERL: AZ ÚJ EGYHÁZI HÁZASSÁGJOG

E l ő s z ó	27
Általános megjegyzések	28
I. rész: A házasság szentsége	30
Bevezető kánonok.....	30
1. Lelkipásztori felkészítés a házasságkötésre ..	31
Megtagadhatjuk-e az esketést?	34
2. Házassági akadályok — általában	35
3. A házassági akadályok tételes ismertetése ...	36
4. A házassági beleegyezés.....	39
A beleegyezés hiánya miatt érvénytelen házasság	42
5. A házasságkötés formája	43

6. Vegyesházasság	46
Házasságkötés nem-katolikussal	49
7. Titkos házasságkötés	50
8. A házasság jogi hatásai	51
Szülők és gyermekek	52
9. A házasfelek különválása	53
Elváltak újrakházasodása	56
10. A házasság érvényesítése	60
II. rész: H á z a s s á g i p e r j o g.....	62
1. Peres eljárás a házasság érvénytelenítésére ..	62
2. Peres eljárás a házassági közösség megszűn- tetésére	64
3. Peres eljárás az el nem hált házasság felmen- tésének elnyerésére	65

ERDŐ PÉTER

ÚJÍTÁSOK
AZ EGYHÁZI
PERJOGBAN

I. ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

Az új Egyházi Törvénykönyv az eljárásokkal kapcsolatban számos lényeges módosítást vezetett be nem csupán az 1917-es Codexhez képest, hanem a zsinat utáni jogszabályok által meghatározott eddigi helyzethez képest is. Ezek közül a módosítások közül sok a szóhasználat változásában vagy a hangsúly eltolódásában áll, de vannak szép számmal olyanok is, amelyek jelentősen megváltoztatják az eljárások menetét vagy feltételeit. Ez az összefoglalás főként az egyházi bírósági gyakorlatot közvetlenül érintő, fontosabb újításokra kíván rámutatni. Bár címünkben perjogról van szó, olyan változásokat is megemlítünk, amelyek nem a szó szoros értelmében vett perekre, hanem egyéb eljárásokra vonatkoznak.

Az új eljárásjogot az Egyházi Törvénykönyv VII. (utolsó) könyve tartalmazza. A régi törvénykönyvben az eljárásokról szóló rész a büntetőjog előtt állt, s így az utolsó előtti helyet foglalta el. Az új Codexben a sorrend fordított: a büntetőjog (VI. könyv) megelőzi az eljárásjogot. Ez a sorrendbeli változás azt jelzi, hogy a törvényhozó másként értékeli a büntetőjog és az eljárásjog viszonyát, s a büntetőjogot az eljárásjogtól függetlenebbnek tekinti.¹

Az új Egyházi Törvénykönyvben az eljárásjogi kánonok száma kevesebb lett, mint a régiben volt. Ennek egyik oka, hogy a boldoggá-, illetve szenttéavatási eljárás szabályaival az új Codex nem foglalkozik (1403. kán.), hanem csak utal az ezzel kapcsolatos külön törvényre.² A másik ok az, hogy az eljárásjog egészében jelentős egyszerűsítések történtek.

Az új eljárásjog egészében tükröződnek bizonyos általános irányelvek, melyek a törvényhozót az újítás során vezették. Ezek Javier Ochoa összefoglalása szerint³ a következők: 1) az igazság és az igazságosság objektív védelme; 2) az igazságszolgáltatás gyorsasága; 3) az eljárás egyszerűsége; 4) a teljes eljárásjogi anyag közlése a Codex VII. könyvében; 5) a helyi szokások és a részleges (partikuláris) törvényhozás tiszteletben tartása.

Általánosságban utalnunk kell még arra, hogy a régi Codexben szabályozott bizonyos különleges eljárások megszűntek. Ilyen az örök fogadalmas szerzetesek exempt, klerikusi rendből való elbocsátási eljárása,⁴ valamint az „ex informata conscientia” felfüggesztési eljárás.⁵ Ugyanakkor több olyan eljárás is van, amely vagy teljesen új, vagy legalábbis eddig nem az Egyházi Törvénykönyvben volt szabályozva. Ilyenek: a szóbeli egyházi peres (contentiosus) eljárás (1656–1670. kán.), a házastársak különválasztásának (separatio) sajátos eljárása (1692–1696. kán.), a holtnak nyilvánítási eljárás (1707. kán.), az el nem hált házasság alóli felmentés külön eljárása (1697–1706. kán.), valamint a közigazgatási intézkedések elleni hierarchikus felfolyamodási eljárás (1732–1739. kán.).

Az Egyházi Törvénykönyv először az eljárások előfeltételeiről szól, majd külön ismerteti az egyes eljárásfajták lefolyását.

II. AZ ELJÁRÁS ELŐFELTÉTELEI

1. Joghatósági feltételek

Ahhoz, hogy eljárást lehessen folytatni, szükség van hatalomra és illetékességre. Egy fórum különböző jogcímek alapján lehet illetékes egy konkrét ügyben.

A bírói hatalmat az új jog világosan megkülönbözteti a törvényhozói és a végrehajtói hatalomtól, s hangsúlyozza, hogy a bírói hatalom csak a határozat vagy az ítélet meghozatalát előkészítő cselekményekre delegálható, de magára az ítélelhozatalra nem (135. kán. 3. §). Ez a megállapítás azonban inkább a „delegált bíróság” fogalmának elméleti átgondolását jelzi, mintsem lényeges gyakorlati változást.

Az illetékesség jogcímei terén némi módosulást hoz az új törvénykönyv a házassági semmisségi perek esetében. A „*Causas matrimoniales*” kezdetű *motu proprio* szerint⁶ az illetékesség egyik jogcíme, hogy a bíróság területén az alperes nem bizonytalan tartózkodási hellyel (*commoratio non precaria*!) rendelkezik. Ez a megfogalmazás sok félreértésre adott okot, hiszen a lakóhely és a pótlakóhely helyett egy tisztázatlan tartalmú fogalmat használt.⁷ Így alkalom nyílt a törvények kijátszására is, mivel többen hosszabb utazással szereztek „nem bizonytalan tartózkodási helyet” olyan bíróságok területén, ahol „nagyvonalúbb” eljárási módra számítottak. Ennek a tisztázatlanságnak vet véget az új törvénykönyv (1673. kán. 2. sz.), amikor leszögezi, hogy az alperes bírósága az, amelynek területén lakóhelye vagy pótlakóhelye van.

E két fogalmat pedig a Codex világosan meghatározza (102. kán.).

A „Causas matrimoniales” lehetővé tette,⁸ hogy az előtt a bíróság előtt is el lehessen indítani a házassági semmisségi pert, amelynek területén *a bizonyítékok és tanúvallomások többsége megszerezhető*. Ilyenkor azonban az volt a feltétel, hogy előzetesen ki kellett kérni az alperes „állandó tartózkodási helyének” ordináriusa, az ügyet vállaló bíróság ordináriusa és bírósági elnöke beleegyezését. Ezt az előzetes beleegyezést az új törvénykönyv szerint (1673. kán. 4. sz.) már nem három személytől kell kérni, hanem csupán egytől, mégpedig olyantól, aki az eddigi három között nem szerepelt: az *alperes lakóhelyének* (domicilium) *bírósági helynökétől*, vagyis officiálisától. Ennek az officiálisnak azonban előzőleg meg kell kérdeznie az alperest, nincs-e kifogása az ellen, hogy az ügyet a bizonyítékok és tanúvallomások többségének megszerzési helyén folytassák le. Ha olyan esetben akarják a pert *a bizonyítékok megszerzési helye szerint illetékes bíróság* előtt folytatni, amikor az alperes tartózkodási helye ismeretlen, ez új problémát vet fel. Ilyenkor ugyanis eddig elég volt a bizonyítékok megszerzési helye szerinti bíróság elnökének és ordináriusának beleegyezése.¹⁰ Ezután ezek külön beleegyezését a jog többé egyáltalán nem kívánja meg. Ebből joggal következtethetünk arra, hogy ha az alperes tartózkodási helye gondos utánajárás ellenére is ismeretlen, akkor minden külön engedély nélkül meg lehet indítani a pert akár a felperes lakóhelye szerinti bíróság előtt (1409. kán. 2. §), akár a bizonyítékok megszerzési helye szerinti bíróság előtt.

Az új törvénykönyv szerint *a felperes lakóhelye szerinti*

bíróságnál is lehet házassági semmisségi pert indítani. Ezt eddig csak az Egyesült Államok számára kiadott külön perjogi szabályok tették lehetővé. Ilyen címen való illetékességről azonban az új jog szerint (1673. kán. 3. sz.) — akárcsak az eddig az Egyesült Államokban érvényes külön szabályok szerint¹¹ — csak akkor lehet szó, ha mindkét fél ugyanannak a püspöki konferenciának a területén lakik, és ha az alperes lakóhelyének bírósági helynöke (officiálisa) — az alperes meghallgatása után — beleegyezését adta.

2. Szervezeti feltételek

Az eljárások lefolytatásának legfőbb szervezeti feltételei maguk a bíróságok. Az új Codex — hasonlóan a régihez — a bíróságoknak három fő típusát különbözteti meg: az I. fokú bíróságokat, a II. fokú bíróságokat és az Apostoli Szentszék bíróságait. Ez a három kategória létezik az egyetemes jogban. Természetesen a külön jog alapján működhet olyan III. fokú bíróság is, mely nem az Apostoli Szentszék bírósága. Így az Esztergomi Prímási Főszentszék III. fokú bírósággént való működése — melynek jogalapja a prímási tisztséget adományozó pápai kiváltság¹² — továbbra is teljesen törvényes marad (vö. 438. kán.).

Az I. és II. fokú bíróságokkal kapcsolatban újdonság, hogy a regionális, illetve egyházmegyei bíróságok — melyekre eddig is több példa volt az egyházban — nem csupán a bíróság székhelye püspökének fennhatósága alatt állhatnak,¹³ hanem az összes érdekelt püspökök

csoportjának, illetve az általuk kiválasztott püspöknek a fennhatósága alatt (1423. kán. 1. §; 1439. kán. 3. §). Hazánkban egyébként ilyen bíróságok nincsenek. Nemzetközi viszonylatban azonban gyakorlati értékük igen jelentős.

Az Apostoli Szentszék bíróságait illető változásokat a római kúria átdolgozás alatt álló új szabályzata fogja pontosabban tartalmazni. Közülük különösen az Apostoli Signatura közigazgatási bíraskodási illetékességének kiterjesztése tűnik fontosnak, hiszen ezt az új Codex már jelzi (1445. kán. 2. §). A közigazgatási hatalom intézkedéséből származó vitákban eszerint a Signatura nem csupán akkor dönthet, ha előzőleg közigazgatási felfolyamodás után az illetékes római kongregáció már állást foglalt az ügyben, hanem az új törvénykönyv nem zárja ki azt sem, hogy a közigazgatási felfolyamodás *helyett* lehessen a Signaturához fordulni bírói felülvizsgálat végett (vö. 1400. kán. 2. §).¹⁴ Ennek pontos módja azonban még a kúria új szabályzatától függ.

Érdekes terminológiai újítás, hogy az eddig hivatalosan *Sacra Romana Rota* nevet viselő bíróság a törvénykönyvben következetesen *Rota Romana* néven szerepel. Az új Codexben egyébként általános jelenség, hogy a római kúria központi hatáságainak nevéből elmarad a „szent” jelző.

3. Személyi feltételek

Az eljárások személyi feltételein a bírókat és **segédeiket**, a bíróság személyzetét, továbbá a megfelelő joggal rendelkező feleket és **segédeiket** szokás érteni.

A *bírókkal* kapcsolatban néhány feltűnő újítást vezet be az új Egyházi Törvénykönyv. Elsőként említhetjük, hogy a bírósági helynöknek (officiális), a helyettes bírósági helynöknek (viceofficiális), a bíróknak, de az *ügyésznek* és a *kötelékvédőnek* is kánonjogi doktorátussal vagy legalább lincenciátussal kell rendelkezniük (1420. kán. 4. §; 1421. kán. 3. §; 1435. kán.). Eddig a jog azt kívánta, hogy az officiális, a viceofficiális, az ügyész és a kötelékvédő kánonjogi doktor vagy legalább a kánonjogban „egyébként jártas” legyen, a bírók pedig a kánonjogban jártasak legyenek (1917-es CIC 1573. kán. 4. §; 1474. kán. 1. §; 1589. kán. 1. §). A követelmény emelése ellen számosan tiltakoztak a törvénykönyv átdolgozási munkálatai során, de a törvényhozó ragaszkodott ehhez a változtatáshoz, mivel a bírósági személyzet képzetlensége igen sok visszaélést okozott, különösen Amerika és Afrika néhány vidékén.¹⁵ Az új Codex ide vonatkozó rendelkezései nem érintik az ilyen végzettséggel nem rendelkező bírók kinevezésének vagy az általuk hozott ítéleteknek az *érvényességét*, hiszen egy törvény csak akkor teszi érvénytelenné a jogcselekményt, ha ez belőle kifejezetten kitűnik (vö. 10. kán.). Viszont a kánonjogi doktorátussal vagy legalább lincenciátussal nem rendelkező bírósági helynökök, helyettes bírósági helynökök, bírók, ügyészek és kötelékvédők kinevezése az új egyetemes jog szerint *nem megengedett*. Mivel azonban számos országban — így hazánkban is — hiányzik a kánonjogi fokozatok megadására jogosult oktatási intézmény (nincs kánonjogi fakultás), ez a magas követelmény aligha teljesíthető. Minthogy a törvénynek nem célja sem az, hogy egyes országokban teljesen megszűnjék az egyházi bíráskodás, sem pedig az,

hogy tartósan jogellenes helyzeteket hozzon létre, már a Codexet átdolgozó pápai bizottság felhívta a figyelmet arra, hogy ha teljesen lehetetlen licenciátussal rendelkező személyeket találni, akkor az Apostoli Signaturához kell fordulni (ti. felmentésért, illetve engedélyért).¹⁶

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy — talán mert amúgy sem könnyű kellő számú képzett munkatársat találni — az egy-egy egyházmegyében kinevezhető egyházmegyei bírók *számát* az Egyházi Törvénykönyv *nem szabja meg*. A régi Codex a létszám felső határát 12-ben rögzítette (1917-es CIC 1574. kán. 1. §).

Megváltozott a bírók hivatalának elnevezése is. Eddig a jog *zsinati bírókról* vagy a zsinati bírók helyett kinevezett (prosynodalis) bírókról beszélt. Valójában azonban az egyházmegyei zsinatok ritkaság számba mentek, s nem volt sok gyakorlati jelentősége annak a követelménynek, hogy a bírókat az egyházmegyei vagy a tartományi zsinat válassza meg.¹⁷ Mivel az új Codex (461. kán. 1. §) — ellentétben a régivel (1917-es CIC 356. kán. 1. §) — már nem írja elő, hogy tízévenként egyházmegyei zsinatot kell tartani, az egyházmegyei bírók kijelölésének és a zsinatnak bármiféle összekapcsolása értelmét veszítette. Így logikus, hogy a bírókat az új jog *egyházmegyei bírók* néven emlegeti (1421. kán.).

Ugyancsak elnevezésbeli módosítás, hogy a bíróság elnökét a régi jogban szereplő officialis név helyett az új törvénykönyv következetesen inkább *bírósági helynök* névvel illeti (vö. 1420. kán. stb.). Ezzel hangsúlyozza, hogy az officiális a püspök helynökeinek egyike, akinek illetékesége a bírósági ügyekre terjed ki.

Megnövekedett a bíróságokon a *világiak* szerepe. Eddig

is betölthette világi az ügyvéd és a jegyző szerepét. Újdonság, hogy lehet világi az *ülnök* (assessor) és az ügyhallgató (auditor) is. Ezek a bírót segítik munkájában (1424. kán.; 1428. kán. 2. §), de az ítélethozatalban nem vesznek részt. Eddig világi személy ezeket a tisztségeket általában nem tölthette be,¹⁸ kivéve házassági semmisségi ügyekben, ahol a „Causas matrimoniales” VI. pontja szerint világi *férfi* is elláthatta ezeket a feladatokat. Mostantól *minden fajta ügyben* betölthetik ezeket a tisztségeket világiak, mégpedig nemcsak férfiak, hanem *nők is*.¹⁹ Ugyanígy lehet világi – akár férfi, akár nő – a háromtagú *társas bíróság egy tagja* (de csak szükség esetén és a püspöki konferencia előzetes általános engedélyével – vö. 1421. kán. 2. §),²⁰ valamint a *kötelékvédő* és az *ügyész* is (1435. kán.). Természetesen az illető tisztségre a jogban előírt kánonjogi végzettség nélkül világít sem szabad kinevezni. Ezért nem valószínű, hogy a bíró, a kötelékvédő és az ügyész tisztségére hazánkban világít lehessen állítani. A világi személy kinevezéséhez a *bírói* feladatra nem elegendő, hogy kellő végzettsége legyen, hanem még szükséghelyzetnek is fenn kell állnia (ez az eddigi jog szerint azt jelentette, hogy nem lehetett három klerikusból álló bírói tanácsot összeállítani).²¹

Megjegyzendő, hogy az új jog szerint már nincsenek olyan ügyek, amelyeket *kötelező* ötös bíróság előtt tárgyalni. Erre ezután csak akkor kerül sor, ha a püspök – nehezebb vagy fontosabb ügyek esetében – így kívánja (1425. kán. 2. §). *A házassági köteléki pereket továbbra is hármás bíróság előtt kell tárgyalni* (1425. kán. 1. § 1. sz.), kivéve a ritkán előforduló ún. okirati eljárást (1686. és 1688. kán.), amikor egyetlen bíró dönt. Fennáll azonban

a lehetőség arra, hogy a püspöki konferencia általános engedélye alapján a püspök *I. fokon* a hármass bíróságot kívánó ügyeket (így a köteléki pereket is) *egyetlen bíróra bizza*, feltéve, hogy nem lehet társas bíróságot alakítani (1425. kán. 4. §). Ez a lehetőség házassági perekben eddig adott volt a „Causas matrimoniales” V. pontjának 2. §-a értelmében. Jelentős változás állt be azonban abban a tekintetben, hogy *mikor nem lehet hármass bíróságot alakítani*. Az új jog ugyanis — mint említettük — kánonjogi licenciátust vagy doktorátust követel meg a bíróktól. Ennek hiányában tehát indokolt lehet, hogy a házassági pereket I. fokon egyetlen bíróra bízzák.

A *kötélékvédő* szerepében újdonság, hogy ezentúl házassági perben sem neki kell összeállítania a kérdőpontokat a felekhez és a tanúkhöz, bár joga van kérdéseket javasolni a bírónak (1533. kán.). A kérdőpontokat annak *kell* a bíró elé terjesztenie, aki az illető kihallgatását kéri (1552. kán. 2. §, vö. 1534. kán.). Ez pedig általában a felperes. A gyakorlatban tehát a kérdőpontokat ezentúl többnyire az ügyvéd írja. Nem köteles a kötelékvédő ezentúl fellebbezni a házasság érvénytelenségét kimondó első ítélet ellen. Erre nincs is szükség, hisz ilyenkor az ítélet amúgy is hivatalból felterjesztendő II. fokú felülbírálásra (1682. kán.).

A *peres feleket* illetően a legfeltűnőbb eltérés a régi törvénykönyvhöz képest az, hogy egyházi bíróság előtt pert indíthat (lehet felperes) az is, aki nincs megkeresztelve (1476. kán.). Házassági perekben megszűnt a „vét-kes fél” perlési jogának korlátozása (1674. kán.). Szóhasználatbeli változás, hogy az alperest, büntető ügyek kivételével, az új Codex következetesen „pars conven-

ta”-nak nevezi (vö. 1476. kán.). A régi törvénykönyv ilyenkor gyakran a büntető perre emlékeztető „reus” kifejezést használta az alperesre (vö. 1917-es CIC 1559. kán. 3. § stb.).

Az *ügyvédek* részt vehetnek a felek, a tanúk, a szakértők kihallgatásán (1559. kán.; 1663. kán. 2. §). Újdonság, hogy hacsak lehetséges, minden bíróságon ki kell nevezni állandó ügyvédeket, akik — főként házassági ügyekben — az ügyvédi, illetve képviselői feladatot látják el azok mellett a felek mellett, akik őket választják erre a célra (1490. kán.). Ezeket az ügyvédeket maga a bíróság díjazza.

El nem vált házasság alóli felmentési ügyekben az ügyvédek működhetnek „tanácsadóként” a fél mellett, bár ilyenkor szerepük nem teljesen azonos az ügyvéd, illetve a képviselő szerepével (1701. kán. 2. §). Ezek a „tanácsadók” betekinhetnek az iratokba is, ha az Apostoli Szentszék az elé terjesztett ügyre azt válaszolta, hogy nem bizonyosult be az elhátatlanság ténye (1705. kán. 3. §). További újdonság, hogy szerepelhet ügyvéd a közigazgatási felfolyamodási eljárásokban is (1738. kán.).

4. Fegyelmi feltételek

A bíróságok fegyelmi szabályait illetően újdonság, hogy a törvénykönyv bizonyos részleteket illetően sokhelyütt utal a bíróságok *saját szabályzatára*, illetve a részleges jogra (pl. 1602. kán. 3. §; 1561. kán.; 1470. kán. 1. §; 1520. kán.; 1714. kán.). Ilyen helyi szabályzat készítésére tehát lehetőség van.

A határidők és haladékok általános szabályairól szóló fejezet külön is kötelességévé teszi a bírónak, hogy állapítson meg határidőt azokra a perbeli cselekményekre is, melyeknek határidejét a jog egyébként nem szabja meg (1466. kán.).

Ha az iratokat olyan felsőbb bírósághoz kell felterjesztetni, amely előtt azok eredeti nyelve ismeretlen, az iratokat a felsőbb bíróságon *ismert nyelvre* kell fordítani (1474. kán. 2.§). A régi jog ilyen esetre a *latinra* való fordítást (1917-es CIC 1644. kán.2.§), majd pedig a Szentszék bíróságaihoz felterjesztendő iratok vonatkozásában a *latin, olasz vagy francia* nyelv használatát írta elő.²² Mivel ugyanakkor előírás volt, hogy a bíróság ülésein történekről és a határozatokról felvett iratokat latinul kell megszerkesztteni,²³ a *latin nyelv* bizonyos elsőbbséget élvezett. Hazánkban egyébként szokásjogi alapon eddig is többnyire — de nem kizárólag — magyarul szerkesztették a bírósági ülésről szóló iratokat.²⁴ A latin nyelv elsőbbsége a fellebbezéskor felterjesztendő iratok fordítása tekintetében megszűnt. Ez alkalmazkodásnak tűnik az utóbbi évek gyakorlatához, hiszen pl. a német nyelvterületen a felterjesztendő iratokat manapság főként olaszra szokás fordítani.²⁵

III. AZ ELJÁRÁSOK LEFOLYÁSA

1. Általános újítások

A legtöbb peres eljárás az „egyházi peres” vagy más fordítás szerint „polgári peres” (contentiosus) eljárások közé tartozik, ezért a Codex a perekről szóló legáltalánosabb tudnivalókat az alatt a cím alatt közli.

A keresetlevél elfogadásával kapcsolatban jelentős újdonság, hogy erről *már nem az egész bírói tanácsnak*²⁸ (házassági köteléki perben háromtagú testület), hanem *egyedül a társas bíróság elnökének kell döntenie* (1505. kán. 1. §). A keresetlevél elutasítása esetén a bíróság elnökének határozata ellen a kérelmező a bírói testülethez (háromtagú tanács) élhet felfolyamodással (1505. kán. 4. §). Ez jelentős időmegtakarítást eredményez, mivel nem kell a keresetlevelet minden bírónak tanulmányozásra megküldeni.

Még feltűnőbb, hogy ha a bíró (illetve a bírói tanács elnöke) a keresetlevél beterjesztése utáni egy hónapon belül nem nyilatkozott annak elfogadásával kapcsolatban, és az érdekelt fél kéri, hogy nyilatkozzék, amennyiben a bíró további tíz nap elteltével sem dönt, a keresetlevél *magánál a jognál fogva elfogadottnak számít* (1506. kán.).

Rövidebb lett a régi joghoz képest az az idő is, aminek kihasználatlan elteltével a perfolyamat magától megszűnik. Az 1917-es Codex 1736. kánonja szerint, ha az I. fokú perben két esztendeig vagy a fellebviteli fokon egy évig semmiféle perbeli cselekmény nem történik, noha ennek nincs akadálya, a perfolyamat magától megszűnik. Az új törvénykönyv szerint, ha a felek a per bármely fo-

kán *hat hónapig* semmilyen perbeli cselekményt nem végeznek, holott ebben semmi nem akadályozza őket, a perfolymat megszűnik (1520. kán.). Egyébként az általános irányelv is az eddiginél gyorsabb eljárást ír elő. Az új törvénykönyv 1453. kánonja szerint a per I. fokon ne tartson tovább egy évnél, II. fokon pedig hat hónapnál.

A kihallgatás során a *magnetofon* használatát az új Codex megengedi, de kiköti, hogy utólag az így felvett vallomásokat is írásba kell foglalni (1567. kán. 2. §).

A kérdőpontokat — mint említettük — nem a kötelék-védőnek kell elkészítenie, hanem a felek terjesztik be a bírónak (vö. 1551—1552. kán.). Nincs előírva különösebb formáság sem (pl. zárt boríték stb.) a kérdőpontok tekintetében, csupán annyi, hogy a kérdéseket a tanúkkal nem szabad előre közölni (1565. kán.).

A tanúkról szavahihetőségi igazolást kérni nem kötelező, de ha szükségesnek látja, a bíró megkívánhatja ezt (1572. kán.). Eddig a jog hangsúlyozta, hogy ez az igazolás minden tanú esetében kötelező.²⁷

A bíró egyébként az új törvénykönyv szerint az ítélet igazságtalanságának elkerülése végett pótolhatja azokat a mulasztásokat, amelyeket a felek a bizonyítékok vagy a kifogások beterjesztésében elkövettek (1452. kán. 2. §).

Az idézésre igazolt akadály nélkül meg nem jelenő alperest a bíró eddig „makacsnak” nyilvánította. Ennek bizonyos büntető jellege volt. Az új jogban ilyenkor „távolmaradottnak” nyilvánítják az illetőt, mintegy elfogadva azt az elhatározását, hogy nem kíván részt venni a per cselekményeiben (1592. kán.).

Némileg módosult az új Codexben a *perközvetétel* fogalma is. Eddig az iratokba való betekintést és a róluk

való másolat-kérést meg kellett engedni a feleknek (1917-es CIC 1859. kán.). Az új jog szerint a *feleket* csupán arra kell felhatalmazni, hogy a *bíróság irodájában betekinthesse az aktákba*. Tehát másolat-kérési lehetőséget a feleknek egyáltalán nem kell felajánlani, sőt úgy tűnik, a félnek nem is kötelező a másolatot kiadni, csupán ügyvédjének, ha kéri (1598. kán. 1. §, vö. 1472. kán. 2. §). Bizonyos peres iratok megtekintését közérdeket érintő ügyekben (pl. házassági perek!) a bíró igen súlyos veszélyek elkerülése érdekében eltilthatja. Az így titokban tartott iratok menyisége, aránya nincs megszabva, de a védekezés lehetőségének meg kell maradnia a felek számára (vö. 1598. kán. 1. §). Ez az új rendelkezés elkerülhetővé teszi azokat a súlyos zaklatásokat, amelyek rosszindulatú alperesek részéről a bíróságot vagy a tanúkat érhették.

A perberzárás után a védelmeket és a kötelékvédői megjegyzéseket írásban kell beterjeszteni. A régi jogban az írásban benyújtott védelmek *után* volt lehetőség a *szóbeli vita* engedélyezésére.²⁸ Az új jog szerint a szóbeli „vita” az iratváltást *helyettesítheti*, ha a bíró hozzájárul (1602. kán. 1. §).

Az *ítélet kihirdetését* illetően újdonság, hogy a rendes eljárásban már nem elegendő, ha a bíróságon felolvassák a feleknek az ítéletet, vagy felhatalmazzák őket, hogy elolvassák azt (1917-es CIC 1877. kán.), hanem nekik vagy képviselőjüknek *át kell adni vagy el kell küldeni az ítélet szövegét* (1615. kán.).

A régi törvénykönyv az ítélet elleni „jogorvoslatokról” beszélt, az új Codex az ítélet „megtámadásának” módzatairól szól. E módokat a régitől eltérő logikai sorrendben közli.

2. Egyes különleges eljárások

Elöljáróban említettük, hogy több új eljárást is tartalmaz az Egyházi Törvénykönyv. E különleges eljárások részletes ismertetése helyett csupán egyes megjegyzésekre szorítkozunk.

A büntetőeljárás neve „processus poenalis” (Lib. VII, Pars IV). A régi jog — tekintettel a „crimen” szó antik római értelmére — erősebb kifejezést használt, amikor bűnvádi perről (iudicium criminale) szólt. Mégis több helyen megmaradt a „criminalis” kifejezés az új Codexben,²⁹ ám ez mindig a büntető (poenalis) eljárásra vonatkozik.

A per megelőzésének módjaival kapcsolatban említést érdemel, hogy a békebírókról (arbitrator) az új törvénykönyv már nem szól. Csupán a választott bírókat (arbiter) említi (1713–1716. kán.).

A *közigazgatási bíráskodás* kérdését a törvénykönyv átdolgozói úgy kívánták megoldani, hogy tervbe vették a helyi közigazgatási bíróságok felállítását. Erre végül is nem került sor, de — mint jeleztük — az Apostoli Signatura közigazgatási bíráskodásának jelentős bővülése vált lehetővé.

Mindezekből az újításokból kitűnik, hogy az új Egyházi Törvénykönyv az eljárásokban a krisztushívők jogainak hatékonyabb védelmét és érvényesítését kívánja lehetővé tenni, az egyház egyetemes céljának, a lelkek üdvösségének szolgálatában.

JEGYZETEK

- ¹ Vö. OCHOA, Javier, *Il „De processibus” secondo il nuovo Codice*, in AAVV, *La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico 14–25 febbraio 1983*, Roma 1983 (Studia Urbaniana 19), 371–372.
- ² Const. Ap. „Divinus perfectionis Magister”, 1983. jan. 25: AAS 75 (1983) Pars I, 349–355.
- ³ OCHOA, *i. m.* 371–377.
- ⁴ Vö. 1917-es CIC 654–668. kán. Eltörölte S. C. Relig., Decr. „Processus iudicialis”, 1974. márc. 2: AAS 66 (1974) 215–216.
- ⁵ Vö. 1917-es CIC 2186–2194. kán.; vö. OCHOA, *i. m.* 377.
- ⁶ M. P. „Causas matrimoniales”, 1971. márc. 28: AAS 63 (1971) 441–446, nr. IV, 1. § b.
- ⁷ Vö. MIGUELEZ DOMINGUEZ, Lorenzo – ALONSO MORAN, Sabino – CABREROS DE ANTA, Marcelino, *Derecho Canónico posconciliar. Suplemento al Código de Derecho Canónico bilingüe de la Biblioteca de Autores Cristianos*, ⁴Madrid 1974, 552–554; GORDON, Ignacio, *El M. P. „Causas matrimoniales” y las Normas Americanas*, in *Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro*. IV, Salamanca 1980 (Bibliotheca Salamanticensis. Estudios 31), 198–199.
- ⁸ „Causas matrimoniales”, nr. IV, 1. § c.
- ⁹ Ha az alperes lakóhelyén nincs egyházmegyei I. fokú bíróság, mivel az I. fokú ügyek számára regionális bíróságot alakítottak (vö. 1423. kán.), akkor a kánon szövegének megfelelően a regionális bíróság officiálisa adja a beleegyezést, és nem az alperes lakóhelyének ordináriusa, mint a „Causas matrimoniales” óta ilyen esetekben; ezekhez lásd Comm. Interpr., Resp., 1977. febr. 14: AAS 69 (1977) 296.
- ¹⁰ Vö. Signatura Apost., Decr. part., 1973. ápr. 6: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, ed. Xaverius OCHOA, V, Roma 1980, 6550–6551, nr. 4185. Eszerint az okmány szerint az ismeretlen helyen tartózkodó alperes nélkül – és így ordináriusa engedélye nélkül – azért lehetett a pert a bizonyítékok helye szerinti bíróságnál folytatni, mert az alperes ordináriusának engedélye (melyet a „Causas matrimoniales” megkívánt) inkább a közérdek, mint az alperes jogai védelmére volt szükséges.

- ¹¹ Vö. Cons. Publ. Eccl. Neg., Rescr. part., 1970. ápr. 28, Norm 7: *Leges Ecclesiae* IV, 5811; Signatura Apost., Resp. part., 1978. ápr. 12: *Leges Ecclesiae* V, 7404–7405.
- ¹² Erről a kiváltságról lásd ERDŐ Péter, *Il potere giudiziario del Primate d'Ungheria*, in *Apollinaris* 53 (1980) 272–292; 54 (1981) 213–231; UA., *Dokumentumok az Esztergomi Primási Főszentszék munkájának 1856-os felfüggesztéséről*, in *Vigilia* 44 (1979) 277–280; UA., *Primási Főszentszék*, in *Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve 1982*, Esztergom 1982, 466–468. A Primási Főszentszék működésének törvényességéről és jogalapjáról ezekben kifejtett álláspontot az Apostoli Signatúra legújabb intézkedései is magukévá teszik; vö. Sign. Ap. 12417/80 CP; 11470/79 CP; vö. GROCHOLEWSKI, Zenon, *Linee generali della giurisprudenza della Segnatura Apostolica relativamente alla procedura nelle cause matrimoniali*, in *Monitor Ecclesiasticus* 107 (1982) 250–251.
- ¹³ Vö. Signatura Apost., Normae, 1970. dec. 28, art. 4: AAS 63 (1971) 488.
- ¹⁴ Vö. OCHOA, i. m. 390–391.
- ¹⁵ Vö. *Communicationes* 10 (1978) 230–231; GROCHOLEWSKI, Zenon, *Problemi attuali dell'attività giudiziaria della Chiesa nelle cause matrimoniali*, in *Apollinaris* 56 (1983) 153–156.
- ¹⁶ Vö. SCHWENDENWEIN, Hugo, *Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung*, Graz – Wien – Köln 1983, 619, 11. jegyz.
- ¹⁷ Vö. Conc. Tridentinum, Sess. 25, de ref. c. 10; 1917-es CIC 1574. és 385–388. kán.
- ¹⁸ 1917-es CIC 1575. és 1581. kán.; vö. S. C. Conc., 1918. dec. 14: AAS 11 (1919) 132.
- ¹⁹ Vö. GHIRLANDA, Gianfranco, *De laicis iuxta novum codicem*, in *Periodica* 72 (1983) 62.
- ²⁰ Eddig a „Causas matrimoniales” V, 1. § szerint csak világi férfiak lehettek tagjai a bíróságnak.
- ²¹ *Uo.*
- ²² S. C. Sacr., Normae, 1936. aug. 15, Art. 105, 2. §: AAS 28 (1936) 335.
- ²³ *Uo.* Art. 105, 2. §.
- ²⁴ SIPOS István, *Egyházi perrendtartás köteléki, felszentelés elleni és büntető ügyekben*, Pécs 1943, 34.

- ²⁵ Vö. WEGAN, Martha, *Ehescheidung. Auswege mit der Kirche*, Graz – Wien – Köln 1982, 151.
- ²⁶ Normae, Art. 61; vö. 1917-es CIC 1709. kán. 1. §.
- ²⁷ Normae, Art. 138, 1. §.
- ²⁸ 1917-es CIC 1866. kán.; Normae, Art. 186.
- ²⁹ „Causae criminales” – vö. 489. kán. 2. §; „actio criminalis” – vö. 1362. kán. 1. §; 1720. kán. 3. sz.; 1726. kán.; OCHOA, *i. m.* 383.

HANS HEIMERL

AZ ÚJ EGYHÁZI HÁZASSÁGJOG

Mi változott?

A mű eredeti címe :

Hans Heimerl : Das neue Eherecht der Kirche (Was ändert sich ?)

Verlag Johann Regner, Graz 1983.

A jelen írás az új Egyházi Törvénykönyv kihirdetése (1983. jan. 25) és hatályba lépése (1983. nov. 27) között látott napvilágot. Ezért az új jog előírásainak hatályáról még jövő időben szólt.

Fordította: KERESKES KÁROLY

A fejezetek beosztása az Egyházi Törvénykönyv (Codex Iuris Canonici = CIC) tagolását követi. — can. = kánon.

A szerző, DDr. Hans Heimerl, 1925-ben született. 1960-ban kánonjogi magántanár; jelenleg a linzi egyetemen működik. Sokévi gyakorlati tapasztalattal rendelkezik.

ELŐSZÓ

A házasságjogot a katolikus Egyházi Törvénykönyv, a Codex Iuris Canonici (CIC) egyik legsikerültebb részének tekinthetjük. Néhány tervbe vett és mélyebbre ható reformtörekvés megghiúsulásának ellenére is igen sok jelentős újítást találunk benne.

Ez a könyvecske előzetes tájékoztatást akar adni a CIC-nek erről a részéről, amely az egyház alaptevékenységét tekintve valóban nagy fontosságú. (Nem akarja helyettesíteni ez a könyv az egyházi házasságjog egy átfogóbb kifejtését.) Amikor itt az „újról” tájékoztatunk, egyben a legfontosabb érvényben maradó rendelkezéseket is ismertetnünk kell, hogy így az egész új házasságjogról *rövid áttekintés* rajzolódjék ki előttünk.

Rövid kommentárok, szakszerű elemzések hivatottak arra, hogy helyenkint megkönnyítsék a megértést és az alkalmazást. Kitéréseinkben megtárgyaljuk azokat a *lelkipásztori kérdéseket* is, amelyek a szorosan vett házasságjog kereteit meghaladják.

Remélem, hogy ezzel a kis írással mind a házasságjognak, mind a lelkipásztorkodásnak hasznára lehetek.

Hans Heimerl

Megjegyzés. A szerző Helmuth Pree egyetemi tanárral közösen adott ki egy egyházi házasságjogi tankönyvet 1983 nyarán. (Springer-Verlag, Wien).

ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

a) A kánoni házasságjog a CIC-ben is a *szentségi házasságról* szóló jog. Mint ilyen azonban többé már nem a dologi jogot tárgyaló részben foglal helyet, mint eddig, hanem „az egyház megszentelő feladatairól” tárgyaló 4. könyvben. Megvan ennek a régi hagyománya. Ezzel szemben a *család* mint a szülőknek gyermekeikkel alkotott közössége és mint az újabb társadalmi fejlődés értelmében vett nagyobb családi kör csak a legutóbbi évtizedekben, különösen az 1980-as Püspöki Szinódus munkája nyomán került a lekipásztori szemlélet homlokterébe. Az új CIC behatódobban foglalkozik vele, mint elődje, az 1917-es CIC, különálló családjogot azonban nem ismer. Idevonatkozó rendelkezéseket csak itt-ott elszórtan találhatunk benne, a házasságjog viszont a törvénykönyv legfontosabb magjához tartozik. A család jelenlegi lelkipásztori szemlélete elsősorban a helyi (partikuláris) jogalkotásban, de bizonyára majd a CIC továbbfejlődésében is érezteti hatását.

b) Az új CIC 1983. nov. 27-én lép hatályba. Addig a régi jog van érvényben, tehát az 1917–18-as CIC és az azóta hozott törvények, beleértve a partikuláris jogot is. Mindenesetre amennyiben az új CIC a természetes vagy a pozitív isteni jogot tökéletesebben értelmezi vagy fogalmazza meg, annyiban ezt az értelmezést kell alkalmazni. Így pl. ez vonatkozik a házasság lényegének, a házassági beleegyezésnek, a házasság végrehajtásának (elhálásának)

meghatározására, továbbá ami az impotencia akadályára és a házassági beleegyezés hiányára vonatkozik. (Ha t. i. rosszakaratú félrevezetés kétsége merül fel.*) Minden egyéb esetben az új rendelkezések csak a hatályba lépés napjától érvényesek. *Addig* tehát érvényben maradnak a régi házassági akadályok, továbbá az esketési megbízásra vagy a házasságkötési forma megtartására vonatkozó szigorúbb előírások. E hatálybalépési terminus után azonban azok a házasságok, amelyek a régi jog szerint érvénytelenek, de az új szerint érvényesek, nem válnak automatikusan érvényessé.

c) Az új CIC bizonyos jogeseteket *a püspökök és a püspökkari konferenciák törvényhozási hatáskörébe* utal. Várható, hogy ezek a szükséges irányelveket még a CIC hatálybalépése előtt közrebocsátják. A korábban kiadott helyi (partikuláris) törvények, legalább is mint kiegészítő irányelvek, addig is tekintetbe vehetők. (can. 19).

* A félrevezetésről szóló kánon visszamenő hatályát — szemben az itt kifejtett nézettel — a szerzők nagy része vitatja a Rota Romana újabb döntései alapján (A kiadó megjegyzése).

A HÁZASSÁG SZENTSÉGE

Bevezető kánonok

a) Amíg a régi egyházjog a házasságot egyszerűen a „szerződés” fogalmával jelölte, addig az új 1055. can. 1. §-ában olyan *meghatározást* ad, amely a zsinat Gaudium et Spes konstitúciójának 48. pontjára támaszkodik:

„Azt a házassági szövetséget (foedus), amelyben a férfi és a nő az egész életet átfogó olyan életközösségre lép egymással, amely természeténél fogva mind a házastársak javát, mind a gyermekek nemzését és felnevelését szolgálni hivatott, Krisztus Urunk a megkeresztelték között szentségi rangra emelte.” — A 2. §, mint már eddig is, megerősíti a házassági szerződésnek és a házasság szentségének azonosságát. Igen jelentős (a szerződés fogalmának megtartása mellett) a házasságnak mint szövetségnek a megjelölése, továbbá a *mindent átfogó személyes szintű szemlélet*, és végül a *rangsorolás kerülése a házasság céljainak a megjelölésében*. A házassági beleegyezésről szóló fejezetből a bevezető kánonokba elővételezett meghatározás megfelel ennek a tisztultabb házasságsszemléletnek (szemben a 1081. can. 2. §-ának túlzott „eldologiasításával”): „A házassági beleegyezés akaratú aktus, amely által a férfi és a nő egy kölcsönösen felbonthatatlan életszövetség megkötése érdekében adja

át önmagát és fogadja el a másikat, hogy házasságra lépjenek” (can. 1057, § 2). — A befejezett (elhált) házasság fogalmának meghatározásánál is erre helyezi a hangsúlyt, amennyiben ahhoz személyes értékű házassági aktust követel („humano modo” történjék, can. 1061. § 1).

b) A házassági *jogkedvezésnek* és ezzel együtt az *érvényesség jogvédelmének* a meghatározása (az enyhítés iránti igény ellenére) ugyanaz maradt. Ez a továbbiakban is nehézségeket okoz a házasság semmisségének kimondásában (can. 1060). Hasonlóképpen az egyház és az állam illetékességét is ugyanúgy írták körül (mint a régi jogban), jöllehet a gyakorlatban már sokminden megváltozott (can. 1059).

c) Az *eljegyzést* ezután már nem a CIC, hanem a püspöki konferencia által elfogadott szokások és a polgárjogi előírások figyelembe vételével megfogalmazott helyi (partikuláris) jog fogja szabályozni (can. 1062. § 1). Hogy ez kimozdítja-e nálunk a jegyességet a „jogi jelentéktelenség” holtpontjáról, majd meglátjuk. — A házasság előtti életközösségnek egyre kiszélesedő és aggasztó jellege már inkább lelkipásztori, mint jogi megfontolások körébe tartozik.

1. Lelkipásztori fölkészítés a házasságkötésre

a) Két új kánon nyújt alapelveket a *házassági- és család-pasztorációval* kapcsolatban: A lelkipásztorok kötelessége gondoskodni arról, hogy az egyházközösség segítse a hívőket a házas életforma keresztény szellemű

megőrzésében és tökéletesítésében. Ezt a segítséget különösképpen az alábbiakban kell biztosítani:

1. Az igehirdetés útján prédikációkban (vö. can. 768); a gyermek-, ifjúsági- és felnőtt-katekéziseken, tömegkommunikációs és egyéb szemléltető eszközök felhasználásával is, amelyek egyrészt a keresztény házasság tartalmát és jelentését, másrészt a házastársak és szülők feladatait tárják elénk.

2. A házasságra történő személyes fölkészítés által, melynek folyamán a jegyesek a házasság élet szentségéről és az abból fakadó köteleességek vállalásáról kapnak oktatást.

3. A házasságkötés liturgikus megünneplésével, amelyben legyen nyilvánvalóvá, hogy a házastársak a Krisztus és az egyház közötti egység és termékeny szeretet titkát jelenítik meg, és annak részesei.

4. A házasoknak nyújtott segítség által, hogy a házassági szövetséget híven megőrizték, és hogy mindig szentebb és tökéletesebb legyen családi életük (can. 1063).

A helyi ordinárius kötelessége gondoskodni az ilyen családpasztorációra vonatkozó rendelkezések meghozataláról, ha szükséges, tapasztalt és szakismeretekkel rendelkező férfiak és nők tanácsának kikérésével (can. 1064).

A *családpasztoráció* általában az egyház lelkipásztorainak a feladata. A család kiemelkedő módon a plébános gondjaira van bízva (can. 529). Az ő kötelessége a szülők fölkészítése gyermekük keresztelese előtt, ővele együttműködve készítik föl a szülők a gyermekeket elsőáldozásra és bérmlásra, és ugyancsak vele együttműködve végzik azok bűnbánatra (gyónásra) való nevelését is (can.

890; 914; 1252). — A CIC irányelvei csak a keretet adják, mindezt a püspöki előírásoknak megfelelően kell kitölteni, mindenekelőtt azonban étellel telíteni.

b) Mindazt, ami *a házasságra való fölkészítés jogi vonatkozásait*, mint pl. a jegyesvizsgálatot, a hirdetéseket és egyéb, a szabad állapot utáni kutatásokat illeti, a püspöki konferencia által hozott törvény szabályozza (can. 1067), az új CIC erről semmi további részletezést nem tartalmaz. Érvényben maradnak a következők: először is az az alapelv, hogy esketés csak abban az esetben lehetséges, ha annak érvényessége és megengedhetősége ellen semmi akadály nem áll fenn (can. 1066); az eskü alatt tett nyilatkozat elégséges volta halálvesztély esetén (can. 1068); a hívők kötelessége, hogy a házassági akadályokat jelentsék (can. 1069); és megmarad a házassági előkészítést (jegyesvizsgálatot stb.) végző plébános kötelessége, hogy erről az illetékes plébánost értesítse (can. 1070).

c) Az egyház nyomatékosan ajánlja a jegyesek gyónását és áldozását. A bérmlást is előírja, ha az különösebb nehézségek nélkül megvalósítható (can. 1065) — azzal a könnyítéssel, hogy a megyéspüspök *a plébánost vagy más papot megbízhat, a bérmlás kiszolgáltatásával* (can. 884. § 1).

d) *A helyi ordináriustól esketési engedély* kérése kötelező, (részben a régebbi rendelkezések átvétele alapján) a következő esetekben: a lakóhely nélküliek házasságához; kiskorúak esetében, ha szüleik tudta nélkül vagy akarata ellenére akarnak házasságot kötni, továbbá olyan személlyel történő házasságkötéshez, aki a katolikus hittől elpártolt (erre legtöbbször az egyházból való kilépés szolgál bizonyítékkal), vagy olyan személlyel, aki cenzúra

(egyházi fenyíték) alatt áll. „Nyilvános bűnösökről” már nem tesz említést a jog. Továbbra is kell azonban az ordinárius engedélyét kérni a *pusztán egyházi házasságkötések* esetében, és azoknak a házasságkötéséhez is, akiknek egy *előbbi kötelekből eredő kötelezettségeik* vannak — mégha csupán természetes síkon értendők is azok — amelyeket a volt élettársával vagy gyermekeivel szemben kell teljesíteniük (can. 1071).

Megtagadhatjuk-e az esketést?

Vajon azoknak a jegyeseknek, akik többé-kevésbé *hitetlenek*, de nem léptek ki az egyházból, és csak bizonyos megfontolások alapján kívánják az egyházi házasságkötést, megtagadhatjuk-e az esketéstét? Ennek jogszerint csak akkor van alapja, ha a jegyesek „kifejezetten és formálisan visszautasítják azt, amit az egyház a megkereszteltek házasságkötésében szándékol” (a Familiaris Consortio apostoli irat 68. pontja), amely visszautasítás már a beleegyezés hiányát jelenthetné (a házasság szentség voltának kizárása, can. 1055, vö. can. 1101. § 2). A gyónás, áldozás és bér málkkozás elmulasztását, vagy a jegyeskurzustól, jegyesoktatásoktól való távolmaradást lehet, de nem szükséges a szentség formális visszautasításának tekinteni. Az ilyen magatartás inkább lelkipásztori erőfeszítésekre adjon ösztönzést, mint az esketés megtagadására. Ha kétség esete áll fenn, akkor az érvényes házasságkötéshez való jog az erősebb (can. 1058).

2. Házassági akadályok—általában

a) A szisztematikusan, vagyis az elméleti jogrendszer tekintve jelentős, gyakorlatilag azonban kevésbé mélyreható újítás abban áll, hogy a tiltó házassági akadályok kategóriája megszűnt, és ezentúl csak *bontó* házassági akadályok vannak. Az eddigi tiltó házassági akadályok közül az egyszerű szerzetesi fogadalomról mint házassági akadályról különben is bőven esik szó a szerzetes jogban, a törvényes rokonság (örökbefogadás) akadályát új szempontok szerint szabályozzák, a vegyesházasságokról pedig majd külön fejezet szól.

b) Az egyházjogi házassági akadályok ezentúl csak a katolikusokat és az egyházból kilépett katolikusokat érintik, de a másvallású keresztényeket nem (can. 11).

c) A püspököknek a házassági akadályok alól való *felmentési joghatóságát* nagyvonalúan kiterjesztették: A helyi ordinárius minden kánonjogi akadály alól felmenthet, kivéve a szentelések alól, a pápai jogú szerzetekben tett nyilvános örök fogadalmak és a hitvesgyilkosság akadályai alól (can. 1078); halálveszély esetében az Apostoli Szentszéknek fenntartott említett akadályok alól (kivéve a papszentelést), és a házasságkötés formája alól is (can. 1079. § 1). — Az esketésnél törvényes felhatalmazással ténykedő papnak vagy diakonusnak halálveszély esetén ugyanez a joghatósága van, ha az ordinárius nem érhető el. Ez az eset áll fenn akkor is, ha az ordinárius csak távirat vagy telefon útján lenne elérhető. A gyónató halálveszély esetén csak a titkos (= nem bizonyítható) házassági akadályok alól menthet fel, de ezt gyónáson kívül is megteheti (can. 1079. § 2–4). Az úgynevezett casus

perplexus (a házasságkötés halaszthatatlansága és a felmentésre jogosult személy elérhetetlensége) esetére is intézkedik a jog: ebben az esetben az eskető papnak és a gyóntatónak van meg a felmentési joghatósága, „ha az eset titkos” (ami nem azonos a titkos akadályokkal), kivéve az Apostoli Szentszéknek fenntartott akadályokat (can. 1080).

Ezek a felmentési joghatóságok alkalmazásukban és értelmezésükben nem kevésbé bonyolultak, mint a régi CIC-ben találhatóak. Ilyen esetben ajánlatos, bár önmagában véve nem szükséges, az ordináriusnál telefon útján érdeklődni. Ha ez sem lenne lehetséges, akkor a joghatósággal nagyvonalúan kell élni.

A régi CIC több kánonja, a felmentésekről általában a házasságjogban történt változások és az eljárás módokra vonatkozó rendelkezések következtében, feleslegessé vált (törvényesítés felmentés útján, tévedés rokonsági fok megállapításában, a felmentés foganatosítása).

3. A házassági akadályok tételes ismertetése

a) Az érvénytelenséget okozó házassági akadályok jelentősen megváltoztak. A *házasságra való érettség* hiánya a férfiaknál a betöltött 16., a nőknél a betöltött 14. életév előtt áll fenn, de a püspökkari konferenciák a házasság megengedettségét magasabb életkorhoz is köthetik (can. 1083).

b) Az *impotencia* házassági akadályát (can. 1084) többé már nem a „természetjogból”, hanem a „házasság természetéből” vezetik le. Ennek tartalmi megvilágítására tekintetbe kell vennünk a Hittani Kongregációnak 1977.

máj. 13-án kiadott (itt nem említett) határozatát: Az impotencia a házasság elhálására való képtelenség; az elháláson csupán a személyes házastársi nemi aktus képessége értendő, nem pedig a tulajdonképpeni magömlés. A sterilitás nem házassági akadály, de lehet rosszakaratóú megtévesztés tárgya, ami a házasságot érvénytelenné teszi (can. 1098).

c) Változatlanul lehetetlenné teszi az új házasságot a fennálló *házassági kötelék* (can. 1085). — A *valláskülönbség* akadály (cultus disparitas) fennáll egyrésztől egy meg nem keresztelt személy, és másrésztől egy katolikus egyházban megkeresztelt, vagy nem katolikusnak keresztelt, de a katolikus egyházba felvett személy között; nem érinti többé ez az akadály a *katolikus egyházból kilépetteket* (can. 1086).

d) A *papszentelés* magasabb fokozatainak az akadályá ugyanúgy köti, mint eddig, a *nő diakonusokat is*; feleségének halála után tehát ő sem köthet új házasságot külön felmentés nélkül (can. 1087).

A *tisztasági fogadalom* akadályát kiterjesztették minden nyilvános örök fogadalomra, tehát nem csupán a régi szerzetesrendekben, hanem a kongregációkban letett fogadalmakra is (can. 1088).

e) A *nőrablás akadály*a, bizonyos kifogások ellenére is, érvényben marad (can. 1089). — A *crimen*, vagyis a bűntény akadály a hitvesgyilkosság eseteire korlátozódik (házassági szándékkal elkövetett, és a közösen akár házassági szándék nélkül is elkövetett hitvesgyilkosság, can. 1090).

A *házasságtörés* házassági ígérettel vagy a házasság megkísérlésével (polgári házasság) nem számít többé házassági akadálynak.

f) A *vérokonság* oldalágon csak a 4. fokig jelent házassági akadályt az új, úgynevezett római számítás szerint (a régi számítás szerint ez megfelel a 2:2 vagy 3:1 fokozatnak). Az egyenes ági és a másodfokú oldalági (testvérek közötti) rokonság gyanúja esetén a házasság semmiképpen sem engedhető meg (can. 1091). A *sógorság oldalágon nem akadály többé*, csak egyenes ágon (can. 1092; pl. a férfi és a meghalt feleség nővére között a házasság megengedett). — A *köztisztesség* akadály (a sógorság mintájára) az érvénytelen házasságból jön létre az életközösség felvétele után, vagy nyilvános ágyassági viszonyból, de már csak az egyenes ági első fokon a férfi és a nőnek rokona között, vagy megfordítva (can. 1093).

Áttekintés a rokonságon alapuló akadályokról:

A rokonságnak az új számítási módja az oldalágba a törzsön (apán-anyán) kívül minden személyt belefoglal. A házasulandó félnek a testvérével (vagy féltestvérével való vérokonsága 2. foknak számít, a nagybátyjával illetve nagynénjével való vérokonsága 3. foknak, a nagyapa és nagyanya testvérével illetve nővérével 4. foknak, az unokatestvérrel (unokanővérrel) szintén 4. foknak számít. — Sógorság akadály áll fenn az egyik házasság fél (házastársa halála után) az apósa illetve az anyósa között, mostoha fia illetve mostoha leánya között (mind elsőfokú sógorság egyenes ágon), és — bár ez inkább csak elméletileg jön számításba — az egyenes ág többi fokozatai között. — Köztisztességi akadály áll fenn a férfi és élettársának vagy vele érvénytelen házasságban élő nőnek anyja vagy leánya között, illetve a nő és a férfinak megfelelő rokonai között.

g) Megváltozott az *örökbefogadás* akadály: nincs ka-

nonizálva többé az állami jog, hanem az egyenes ági törvényes rokonok és a másodfokú oldalági rokonok (testvérek) közti házasság minden esetben érvénytelen (can. 1094).

h) A lelki rokonság mint akadály megszűnt. — A számbaveendő legtöbb házassági akadály az előírások szerint beszerzendő *okmányokból kiviláglik*. Ezeken túlmenően ügyelni kell a házasságon kívüli vérrokonságra és az impotenciára. Felbomlott életközösség esetén szóba jöhet az előbbi élettárssal fennálló rokonság is (köztisztesség). A többi házassági akadály — pl. egy szerzetben tett és fel nem mentett nyilvános fogadalom akadály, hitvesgyilkosság, nőrablás — annyira ritka, hogy csak akkor kell velük számolni, ha azokra konkrét utalások merülnek fel.

4. A házassági beleegyezés

A házassági beleegyezés meghatározását már elővételeztük a bevezető kánonokban.

a) A szükséges *házassági beleegyezés kialakítására való képtelenséget (házassági szerződéskötési képtelenség)* újrafoglalmazták: Az 1095. kánon megkülönbözteti 1) az *értelem használatának hiányosságát*, és 2) az *ítélőképesség súlyos hiányát* a házassággal járó jogokat és kötelességeket illetően (ilyesmit a hiányos pszichikai érettség, vagy olyan pszichikai zavarok idéznek elő, amelyek nem korlátozzák az értelem használatát). 3) A házasságkötésre a jog azokat is alkalmatlanoknak nyilvánítja, akik pszichikai okokból kifolyólag *nem tudják vállalni* a házassággal

járó *lényeges kötelességeket*. Ezeknek a pszichikai okoknak nem kell kifejezetten szexuális vonatkozásúaknak lenniök; alapjában megvan a képességük a beleegyezés kialakítására, csupán az akaratuk tárgyát képtelenek teljesíteni (*alkalmatlanság a házassági életvitelre.*) Ez lehet arra való képtelenség, hogy a házassági hűség jogi tartalmát megvalósítsa, a felbonthatatlanságot vagy a házassági életközösséget teljesítse. Az a visszás állapot, amely ezt a képtelenséget kiváltja, legtöbb esetben szexuális vonatkozású (pl. nimfomania vagy homoszexualitás), a törvény szövege azonban nem korlátozódik erre.

b) A házasságkötéshez — a házassági akarathoz — szükséges *legkisebb tudást* valamivel pontosabban írja körül a jog, mint csupán annak belátását, hogy a házasság tartós életközösség férfi és nő között gyermekek nemzésére valamilyen testi együttműködés útján (can. 1096).

c) Jelentősen módosultak a házassági akaratra vonatkozó *tévedés* kihatásairól szóló rendelkezések. Jóllehet, mint mindig, most is úgy rendelkezik a jog, hogy a személy tulajdonságára vonatkozó tévedés csak akkor teszi érvénytelenné a házasságot, ha ez végülis magában a személyben való tévedéshez vezet, tehát ha kifejezetten és főképpen azt a tulajdonságot akarták (can. 1097). Az új 1098. kánon szerint azonban ezen felül a *rosszakaratú megtévesztés is* (és az így előidézett tévedés) a házasság semmisségét idézi elő: a rosszakaratú megtévesztésnek a házassági hozzájárulás elnyerésére kell irányulnia, és a másik félnek egy olyan tulajdonságára kell vonatkoznia, amely természeténél fogva a házassági életközösséget súlyosan zavarhatja. Lényegtelen, hogy a megtévesztés a másik féltől, vagy egy harmadik személytől ered-e.

Ilyen rosszakaratú megtévesztés tartalma lehet pl. színlelt terhesség vagy apaság, színlelt erényes előélet, egészség vagy öröklött betegségtől való mentesség és ehhez hasonlóak.

A házasság egységére és felbonthatatlanságára vonatkozó tévedés nem semmisíti meg a házassági beleegyezést, hacsak nem ez határozza meg az akaratot (can. 1099). Ez a megfogalmazás világosabb, mint az eddigi.

d) Az úgynevezett *szimulációt*, színlelést az 1101. kánon a 2. §-ban újrafogalmazza. Magának a házasságnak vagy a házasság egy lényegi tulajdonságának (=egység, hűség, felbonthatatlanság) kizárása a házasságot érvénytelenné teszi, mint eddig is. Ehhez kapcsolódik még „a házasság egy lényeges elemének” a kizárása. Ezeket az elemeket a házasságnak az 1055. kánonban adott meghatározása alapján a következőkben jelölhetjük meg: a teljes életközösség vállalása, odaadottság a házastárs javának, valamint a gyermekek nemzésének és felnevelés-nekszolgálatára; végül ilyen lényeges elem a szentségi jelleg is. A teljes *életközösségen* nem csupán az együttlakást kell érteni, hanem a házastársak lényeges személyi kapcsolatait is. A még itt mutatkozó pontatlanságokat csak a peres eljárások gyakorlatában lehet és kell majd tisztázni.

A szentségi házasságtól idegen indító okok alapján létrejött látszatházasságkötések, a házassági *hűség* vagy a *felbonthatatlanság* ellen tudatosan tett *kikötések* (pl. szilárd elhatározás, hogy szükséghelyzetben szétválnak) vagy a gyermekáldás kizárása érvénytelenné teszik a házasságot. A szentségi jelleg kizárásának lehet ugyan érvénytelenítő hatása a ténylegesen hitetlenek házasságkötésénél, de ilyesmit eddig ritkán lehetett tapasztalni.

e) A *jövőben megvalósuló feltétellel* kötött házasság érvénytelen; a jelen vagy múlt körülményekre vonatkozó kikötések továbbra is megengedhetők, szükséges azonban hozzájuk az ordinárius írásbeli engedélye, de ezek a kikötések enélkül is érvénytelenné teszik a házasságot, ha a feltétel nem áll fenn. Egyidejűleg igen gyakran a rosszakarató megtévesztés esete is előfordul. A házasság lényegével ellenkező feltételeket, ugyanúgy a lehetetlen, szükségszerű vagy erkölcstelen kikötéseket többé nem említi a törvénykönyv, ezek jogi megítélésében azonban semmi sem változott (can. 1102).

f) Érvénytelen a *fenyegetés* hatására létrejött házasság, ha *a házasság volt az egyedüli kiút*. Nem szükséges, hogy a megfélemlítés *jogtalanul* és azzal a szándékkal történt legyen, hogy az házasságra kényszerítsen (can. 1103).

g) A meghatalmazás a *megbízott* által kötendő házassághoz (távházasság) az állami rendelkezések szerint kiállított hiteles okirattal is megadható (can. 1105. § 2). A megbízott által kötendő házassághoz az ordinárius engedélye is szükséges (can. 1071. § 1, 7).

A beleegyezés hiánya miatt érvénytelen házasság

Mindent összevetve lényeges *továbbfejlődés* mutatkozik a beleegyezési hiányosság megítélésében. A házasság semmisségének új megalapozását vezették be (rosszakarató megtévesztés), új megfogalmazásokat hoztak (a házasság lényeges elemeinek kizárása), vagy a peres eljárások folyamán kialakult kezdeményezéseket törvényerőre emelték (ítélőképeség hiánya, házasságkötési képtelen-

ség). Bizonyos házasságok, amelyeknek semmissé nyilvánítása évekkel ezelőtt még kilátástalannak látszott, most a beleegyezés hiánya miatt megtámadhatók. De biztosan téves az az elképzelés, hogy minden egyes hajótörést szenvedett házasság érvénytelenül jött létre, és semmisnek nyilvánítható. Nem kell csalóka álmoképeket festenünk magunknak az egyházi házassági perek jogi kimenetelét illetően, de az esetlegesen fennálló lehetőségeket nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezeket a lehetőségeket elbírálni csak a szakember tudja (egyházi bíróság vagy az oda kirendelt ügyvéd), ehhez kell fordulni, ha bizonyos, a nem szakember számára is felismerhető és a házasság esetleges érvénytelenségére utaló jelek felmerülnek. Ilyenek lehetnek: ha a felek között már a házasság előtt jelentkeztek komoly nézeteltérések, vagy tépelődések és visszalépési szándékok; fennállhatnak bizonyos pszichikai tényezők és magatartásmódok, amelyek kezdettől fogva megterhelték a házasságot, különösen szexuális téren; a gyermekáldásnak csak nehezen megmagyarázható hiánya; feltűnően rövid ideig tartó házasság. (A házassági perrendtartásra nézve lásd a II. részt.)

5. A házasságkötés formája

a) Továbbra is érvényben marad az az *alapszabály*, hogy a házasságot esketésre jogosult pap vagy diakonus és két tanu előtt kell megkötni. Az eddigi joggal egybehangzóan abban állapítja meg (az új Törvénykönyv) az eskető pap tevékenységét, hogy az egyház nevében kérdezi és veszi tudomásul a házassági beleegyezést (can.

1108). A plébános és az ordinárius saját területükön érvényesen működnek közre minden esketésnél, ha legalább az egyik fél a latin rítushoz tartozik (can. 1109). Új azonban a *személyekhez kapcsolódó* plébánosi és ordináriusi teljes joghatóság az esketésre: ők érvényesen esketnek saját hatáskörükben, ha legalább az egyik jegyes joghatóságuk alá tartozik (can. 1110).

b) Átfogóbban és jobban szabályozza az új Törvénykönyv az *esketési felhatalmazást*. Megbízást kaphatnak nemcsak papok és diákonusok, hanem — a püspökkari konferencia hozzájárulásával és az Apostoli Szentszék felhatalmazása alapján — *világiak is* (can. 1112). Nemcsak plébánoshelyettesek (kooperátorok, káplánok) kaphatnak *általános esketési felhatalmazást*, hanem más papok és diákonusok is, ezt azonban írásban kell részükre biztosítani. Speciális felhatalmazást ezután is éppúgy, mint eddig, csak egy meghatározott házasságkötésre lehet adni, és ez is csak akkor érvényes, ha egy meghatározott személy kapja, és kifejezetten arra a házasságkötésre (can. 1111).

c) *A törvény pótolja az egyébként hiányzó esketési felhatalmazást általános tévedés*, vagy pozitív és jól megalapozott *kétely* esetén, még akkor is, ha a tévedés vagy kétely a jogi helyzetre, vagy tényekre vonatkozik (can. 144). Ezzel az új CIC átveszi a Codexmagyarázó Bizottság 1952. márc. 26-án kelt döntését anélkül, hogy tisztázná az ezzel kapcsolatos *bizonytalanságokat*. Mindenesetre ajánlatos a speciális felhatalmazást is valami módon írásba foglalni.

d) Az esketési felhatalmazás *megengedett gyakorlásához* szükséges, hogy minden esketésre jogosult személy bizo-

nyosodjék meg a jogi normák szerint (jegyesvizsgálat) a jegyesek szabad állapotáról. Aki általános felhatalmazás alapján esket, lehetőleg kérje ki minden egyes esketéshez a (helyi) plébános engedélyét (can. 1114). — A megengedettséghez szükséges *illetékesség* ezentúl bármelyik jegyesfél állandó lakóhelyén, vagy egy hónapon át tartó ottlétén alapul. Más plébánosoknak szükségük van az illetékes ordinárius vagy plébános engedélyére (can. 1115). A menyasszony plébánosának előjoga megszűnt.

e) A *szükség esetén* csak tanúk előtt is megköthető házasság feltételei, a visszaélések miatt támadt bizonyos aggodalmak ellenére is, változatlanul ugyanazok maradtak: esketésre jogosult személy elérhetetlensége halálvesztély esetén, vagy halálvesztélyen kívül, ha egyhónapi időtartamon át nincs remény esketésre jogosult személy közreműködésére. Szükséges azonban az a szándék, hogy igazi házasságot akarjanak kötni (can. 1116).

f) A *házasságkötésnek erre a formájára kötelezve vannak* mindazok a házasulandók, akik közül legalább az egyik jegyesfél a katolikus egyházban keresztkedett meg, vagy abba átvették és (ez új!) *abból nem lépett ki formális akarati hozzájárulás által* (can. 1117). Úgy tűnik azonban, hogy ez az utóbbi nem vonatkozik arra, akit katolikus módon keresztkeltek, de gyermekkorától fogva nem részesült katolikus nevelésben. Aki kilépett a katolikus egyházból és nemkatolikus személlyel köt házasságot, annak a házassága még érvényes lehet a polgári házasságkötés által. Ilyen házasság felbontása után azonban nem lehetséges újabb katolikus házasságkötés.

g) A házasságkötés *helye* szabály szerint a plébánia-templom, a plébános engedélyével más templom vagy

kápolna, az ordinárius engedélyével más alkalmas hely (can. 118). *Időben nincs semmi korlátozás többé.*

Szükség esetét kivéve kötelező a házasságkötés liturgikus szertartásának megtartása, a püspöki konferenciák azonban létrehozhatnak olyan ritust, amely figyelembe veszi a népi szokásokat (can. 1119).

h) Az eskető plébános vagy helyettese, a végszükségben kötött házasság esetén pedig minden résztvevő felelős azért, hogy a *házasságkötést bejegyezzék* a házasultak anyakönyvébe (can. 1121). Be kell jegyezni a házasságkötést a keresztek anyakönyvébe is (can. 1122). Ha egy házasságot a kánoni forma alóli felmentéssel kötöttek meg, a felmentést adó helyi ordinárius köteles gondoskodni az anyakönyvi bejegyzésről. A katolikus házaspár köteles jelenteni neki és saját plébánosának a házasságkötés megtörténtét (can. 1121. § 3). — A konvalidációt (a házasság érvényesítését) vagy pedig a házasság semmissé nyilvánítását (kivéve ha ez halál által történik) be kell jegyezni mind a házasultak, mind a keresztek anyakönyvébe (can. 1123).

6. Vegyesházasság

a) Az új CIC átveszi az 1970-ben kiadott „Matrimonia mixta” motu proprio vegyesházasság-jogát, amely mélyreható reformot valósított meg a régi CIC rendelkezéseiben. Ezzel szemben csak kevés, és elsősorban rendszerbeli változás figyelhető meg: A vegyesházasság *nem tartozik többé a házassági akadályok közé*, hanem egyszerűen tilos a jövőben illet kötni az illetékes egyházi felsőbbség en-

gedélye nélkül. Szűkíti a tényállást: Az egyik fél a házasságkötés időpontjában katolikus (az egyházból kilépettek többé nem számítanak annak), a másik pedig megkeresztelt személy, aki olyan egyházhoz tartozik, amely nincs teljes egységben a katolikus egyházzal (can. 1124). Tulajdonképpen nem tartoznak a vegyesházasság fogalma alá az olyan házasságok, amelyeket katolikus fél köt egy olyan katolikus egyházból kilépett személlyel, aki egyik egyházhoz sem tartozik, vagy valamilyen nemkeresztény vallás, esetleg ateista közösség tagja. Gyakorlatilag azonban ezeket a házasságokat is úgy kell kezelni, mint a vegyesházasságokat (can. 1071. § 2), itt azonban nem lehetséges felmentés a házasságkötés formája alól.

b) A helyi ordinárius adhat engedélyt a vegyesházasság megkötésére. Ehhez azonban követelmény — jogos és ésszerű ok kivételével, — hogy *a katolikus félnek* ki kell nyilvánítani arra való készségét, hogy *kerül minden olyan veszélyt, amely hitének elvesztésével fenyeget. Meg kell ígéرنie, hogy erőihez mérten fáradozik gyermekeinek katolikus rítus szerinti keresztelésén és nevelésén. A nemkatolikus félnek hatékonyan tudomására kell hozni a katolikus fél fenti kötelezettségeit. Mindkét félnek oktatásban kell részesülnie. A házasság keresztény emberhez méltó céljait és lényeges tulajdonságait pedig nem szabad kizárniok* (can. 1125).

c) Lehetőség szerint meg kell tartani *a házasságkötés kánoni formáját. A keleti egyházhoz tartozó nemkatolikus kereszténnyel kötött házasságokban ez csak a megengedettséghez tartozik, az érvényességhez elég a pap vagy diakonus közreműködése* (még ha nem katolikus is az illető, can. 1127. § 1). Komoly nehézségek esetén a helyi

ordinárius felmentést adhat a házasságkötés formája alól, de ekkor is szükséges marad valamilyen nyilvános forma a házasságkötéshez. Ebben illetékes a katolikus házasságkötés, az esketés helyének ordináriusával egyetértésben. — *Tilos a katolikus esketés után a más-rítusú vallási esketés, vagy pedig a szoros értelemben vett ökumenikus esketés (melyben mindkét lelkész együtt kéri a házassági beleegyezést, can. 1127. § 2 és 3). Nyomatékosan előírja a 1128. kánon a vegyesházasságok lelkipásztori gondozását.*

d) A püspökkari konferenciák illetékesek a végrehajtási utasítások kiadására (can. 1126; 1127. § 2). Az eddig érvényben levő végrehajtási utasítások valószínűleg érvényüket veszítik ugyan formálisan (vö. can. 33. § 2 és can. 6. § 1, 4), de várható, hogy ezeket lényeges változtatás nélkül újra ki fogják adni.

e) *A vegyesházasságok lelkipásztori gondozásának* különleges kérdése az, amely a házastársak közös istentisztelet-látogatására és az Eukarisztia vételére vonatkozik. Ehhez figyelembe kell venni a 844. és 1248. kánonok rendelkezéseit, amelyek megismétlik az eddigi szabályozást: A katolikus fél számára kötelező a katolikus rítusú vasárnapi szentmisén való részvétel, és ő a szentségeket is csak katolikus kiszolgáltatótól veheti. Ha ez nem lehetséges, csak akkor fordulhat olyan nemkatolikus szentségkiszolgáltatóhoz, aki (katolikus felfogás szerint) érvényesen szolgáltatja ki a szentségeket. Katolikus pap kiszolgáltathatja az Eukarisztiát orthodox egyházak tagjainak és velük egyforma megítélésűeknek, más keresztényeknek azonban csak szükség esetén. A közelebbi feltételeket a püspök és a püspökkari konferenciák szabályoz-

zák, a nemkatolikus egyházakkal és közösségekkel történt megállapodás útján. A jogi lehetőségek tehát — a teológiai nehézségeknek megfelelően — még nem kielégítőek. Szem előtt kell tartanunk azonban, hogy nemcsak a katolikus hit megtartása, hanem a család egységéért való fáradozás is olyan kötelesség, amelyet maga a CIC állít fel (can. 1128).

Házasságkötés nemkatolikussal

Áttekintés céljából foglaljuk össze a katolikus félnek nemkatolikus partnerrel kötendő házasságára vonatkozó rendelkezéseket: 1) A katolikus egyházból kilépett személlyel kötendő házassághoz szükséges a házasságkötési engedély (can. 1071), ugyanolyan feltételek szükségesek, mint vegyesházasság esetén (can. 1125). — 2) Házasság meg nem keresztelt féllel: házassági akadály (can. 1086). Szükséges a felmentés, és hasonló feltételek, mint a szűkebb értelemben vett vegyesházasságoknál. — 3) Házasság nemkatolikus kereszténnyel = vegyesházasság szűkebb értelemben, lásd fentebb.

Ha a *nemkatolikus fél egyszer már kötött házasságot*, polgári vagy (és) nemkatolikus vallás szerinti házasságot, akkor az új CIC hatálybalépése *előtt* kötött házasságokra a következő szabály érvényes: Ha mindkét fél meg van keresztelve, de *sohasem* voltak ez előtt a (korábbi) házasság előtt katolikusok, úgy a házasságot érvényesnek és fölbonthatatatlannak kell tekinteni. A tervezett házasságkötés tehát nem lehetséges (hacsak nem volt érvénytelen a szándék hiányossága miatt, lásd fentebb a 42. lapon).

Ha legalább az egyik fél valamikor katolikus volt, akkor az első házasság formahiány miatt érvénytelen. (A forma alóli fölmentéssel kötött házasságokat azonban katolikus módon megkötöttnek kell tekinteni, ugyanígy a gyökerében orvosoltakat is!) Ha az egyik fél nem keresztkedett meg, a házasságot, akkor is ha érvényes, a pápa felbonthatja. Mindkét utóbbi esetben tehát lehetséges az új házassághkötés. Tekintetbe kell venni a természetjogi kötelezettségeket a partnerrel és a gyermekekkel szemben. Mindenesetre ajánlatos kikérni az ordinárius tanácsát (can. 1071). — *Polgári házasságokra* vonatkozóan, amelyeket az új CIC hatálybalépése után kötnek, érvényes: Ezek akkor is érvényesek egyházi jogi szempontból, ha a katolikus egyházból kilépett személy köti nemkatolikus féllal, ezért katolikus másodházasság nem lehetséges (can. 1117).

7. Titkos házassághkötés

a) A korábban „lelküismereti házassághnak” nevezett titkos házassághkötés lényegesen egyszerűbb jogi elbírálás alá esik. Az ordinárius engedélyt adhat rá sürgős és súlyos esetekben (can. 1130). A házassághkötés előtti vizsgálatot titkosan kell elvégezni. Minden résztvevő — helyi ordinárius, tanúk, házastárs — kötelezve van titoktartásra (can. 1131). Ez a kötelezettség megszűnik az ordinárius számára, ha súlyos botrány, vagy a házasság szent volta elleni súlyos jogtalanság fenyeget (can. 1132). A házassághkötést be kell jegyezni a püspökség titkos levéltárában őrzött külön anyakönyvbe (can. 1133).

b) A legtöbb esetben, ha el akarjuk kerülni, hogy a házasságkötés köztudomású legyen, úgy érünk célt, ha kerüljük a nyilvánosságot anélkül, hogy bármit is változtatnánk a „nyilvános” házasságkötés jogi követelményeinek előírt minimumán.

8. A házasság jogi hatásai

a) A 1135. kánon hangsúlyozza, hogy *a férfi és a nő alapvetően egyenjogúak* a házassági közösséghez tartozó jogok és kötelességek tekintetében. Ennek következtében megszünteti azt a rendelkezést, hogy az asszony követi férje társadalmi helyzetét. Jobban fogalmazza meg a szülők jogait és kötelességeit a gyermekek nevelése tekintetében: Az ő súlyos kötelességük és elsődleges joguk, hogy gondoskodjanak gyermekeik fizikai és szociális, valamint kulturális, erkölcsi és vallási neveléséről (can. 1136).

b) Elvileg megmarad a megkülönböztetés törvényes és törvénytelen gyermekek között, de *megszűnnek a törvénytelen származás jogi következményei* (korlátozások szentelések és hivatalok tekintetében). Megszűnt a törvénytelen származás felosztása különböző csoportokra; az utólagos házasságkötés minden korlátozás nélkül törvényesíti a gyermekeket (can. 1137–1140).

Szülők és gyermekek

Apa és anya egyenlő jogokkal rendelkeznek a gyermekek felett. Mindketten gyakorolják a „szülői hatalmat”, ami a kiskorú joggyakorlásának korlátozását és a szülők által történő képviselést jelenti (can. 98). A gyakorlati életből szerzett tapasztalat mutatja, hogy ez mennyire nem a szülők előjogát, hanem inkább a gyermekek védelmét jelenti. Éppen azokban a dolgokban viszont melyek jellegzetesen egyházi vonatkozásúak, határai vannak a szülői hatalomnak, sőt lelki ügyekben ez meg is szűnhet (can. 1478. § 3), mint pl. szerzetbe lépés (vö. can. 643. § 1), keresztség (hétéves kortól jogilag olyan, mint a felnőttké, can. 852. § 1), bűnbánat szentsége (can. 989).

A szülők a *lelkipásztori feladat hordozói* a családban. Joguk és kötelességük a nevelés (can. 793), az emberi személyiség egységes kifejlődése (can. 795), különös tekintettel arra, hogy az elvezessen az egyház igehirdetéséhez és szentségi életéhez. Ezért mindenki mást megelőzve a szülők feladata az, hogy szavuk és példájuk által formálják gyermekeiket hitben és keresztyén életben (can. 774. § 2). Kötelességük, hogy gondoskodjanak gyermekeik megkereszteléséről a születés utáni első hetekben. Mielőbb kérjék a plébánostól a keresztség kiszolgáltatását, és vegyenek részt az előkészítő oktatáson (can. 867). Kötelességük gondoskodni arról is, hogy gyermekeik kellő időben vegyék fel a bérmálás szentségét, és vegyenek részt a bérmálásra való előkészítésen (can. 890). Ugyanígy kell szorgalmazniuk a korai és jól előkészített elsőáldozást (can. 914) és a bűnbánatra való nevelést (can. 1252).

Az *iskola* eszköz, amely segítségére van a szülőknek nevelési feladatukban (can. 796. § 1). Joguk van a szülőknek arra, hogy a társadalom támogassa a katolikus nevelést (can. 793. § 2). A keresztényeknek azon kell munkálkodniuk, hogy az állam ismerje el jogukat a szabad iskola-választásra, és támogassa anyagilag a katolikus iskolákat, továbbá olyan törvényeket hozzon, amelyek biztosítják a vallási és erkölcsi nevelést (can. 797; 799).

A szülőknek erőt és kegyelmet ad a házasság szentsége kötelességeik teljesítésére (can. 1134). De azt sem szabad elfelejteni, hogy azoknak a szülőknek is, akik nem szentségi házasságban élnek, ugyanazok a kötelességeik és Isten segítségét bizonyosan megkapják ők is kötelességük teljesítéséhez.

9. A házasfelek különválása

a) A fejezet első fele tárgyalja a *házassági kötelék felbontását*. A felbonthatatlanság alapelve változatlan marad (can. 1141), a kivételeket a gyakorlat változásaihoz alkalmazták.

b) Az *el nem hált házasság* fölbontása (már nem „fölbontás”-nek nevezik) a pápa által történik. A házasság ünnepélyes fogadalom által történő fölbontásának ma már jórészt elméleti esetét az új jog nem említi (can. 1142, az elválás fogalmához lásd can. 1061. § 1).

c) Az un. *Privilegium Paulinum* alkalmazási utasításai azokra a házasságokra korlátozódnak, amelyeket *két olyan megkereszteletlen fél* köt egymással, akik közül az egyik később megkeresztelkedik. Föltéve, ha a meg nem

keresztelt partner nem akarja az erkölcsi törvény figyelembevételével folytatni a házasságot (*sine contumelia Creatoris*), ami a keresztség után is bekövetkezhet. Ezt kikérdezés (*interpellatio*) útján kell megállapítani, amit rendszerint a helyi ordinárius végez, de történhet magánjelleggel, az újonnan megkeresztelt fél által is. Mindenesetre azonban bizonyíthatónak kell lennie a külső jogi fórum számára. Az interpellációnak (kikérdezésnek) a keresztség után kell történnie. Az ordinárius azonban súlyos okból megengedheti ezt a keresztség előtt is, vagy teljes egészében is felmentést adhat alóla, ha egy átfogó vizsgálat kimutatja ennek lehetetlenségét vagy céltalanságát (can. 1143–1145). A katolikussá lett félnek *engedélyezheti* az ordinárius a *vegyesházasságot* más hitvallású kereszténnyel, sőt még megkereszteletlen személlyel is (can. 1147).

d) A korábban 16. századbeli pápai konstitúciókra való utalással szabályozott eseteket egyenként sorra veszik az 1148. s az azt követő kánonok: a poligámiában élő újonnan megkeresztelt megtarthat egyet házastársaként partnerei közül (formális házasságkötés által). Köteles megfelelően gondoskodni az első feleségről. A férjétől külső körülmények miatt (pl. fogság) tartósan szétválasztott nő köthet új házasságot akkor is, ha a férj időközben megkeresztelkedett.

e) Az utóbbi évtizedekben kialakult az a gyakorlat, hogy a pápa *minden házasságot fölbonthat* „a hit kedvéért”, melyekben legalább *az egyik fél megkereszteletlen*, még akkor is, ha a házasságot a valláskülönbség akadályozó alóli felmentéssel katolikus módon kötötték meg (*Privilegium Petrinum*). Az 1980-as előterjesztés erre vonatkozó

rendelkezése nem került bele a CIC most közzétett szövegébe. Csak a privilegium fidei jogi kedvezményét említi az 1150. kánon ugyanúgy, mint a régi CIC. Úgy tűnik, a pápa magának akarja fenntartani ennek a gyakorlatnak változtatásait.

f) A fejezet második fele foglalkozik *a házastársak különválásával, miközben a házassági kötelék érvényben marad*, tehát azzal, amit a régi CIC ágytól-asztaltól való különválásnak nevezett. Ennek a szakasznak a kidolgozásakor tudatában voltak annak, hogy ez a gyakorlatban ritkán kerül alkalmazásra, komoly megfontolásokból kiindulva mégis megtartották, és néhány alapvető újítást vezettek be.

Először is az 1151. kánon leszögezi az együttélés jogát és kötelességét. Ezután *enyhíti* a korábban abszolúte és korlátlanul kimondott *jogot a különválásra házasságtörés miatt*. Elébe helyezi az ajánlást, hogy az ártatlan fél keresztény szeretetből és a család javáért való felelősségből ne tagadja meg a megbocsátást a házasságtörő féltől. Ezen fenntartás mellett érvényben marad a jog a különválásra a régi feltételek mellett (ha nem történt megbocsátás). Új, hogy a házassági életközösség házasságtörés miatti megszüntetését hat hónapon belül jelenteni kell az egyházi felsőbbbségnek. Ennek aztán fontolóra kell vennie, hogy nem lehetne-e mégis rávenni az ártatlan felet a megbocsátásra (can. 1152; korábban lehetséges volt a különválás önhatalmúlag és véglegesen).

g) Más okok miatti különválás, ugyanúgy mint eddig, ha a halogatásból veszély származnék, önhatalmúlag történhet, egyébként pedig az ordinárius felhatalmazása alapján. Az okokat általánosságban jelöli meg a jog: a házass-

társat vagy a gyermekeket érintő súlyos fenyegetés, vagy az együttélésre nehezedő túl nagy megterhelés. Az okok megszűnése esetén ismét helyre kell állítani az-életközösséget, hacsak az egyházi felsőbbség másként nem rendelkezik (can. 1153).

h) A házastársak különválása esetén a lehető legjobban kell gondoskodni a gyermekek eltartásáról és neveléséről (can. 1154). Itt azonban a jog nem említi többé az ártatlan házaspár előnyben részesítését.

Befejezésül a jog *buzdítja az ártatlan házaspárt* (laudabilitert), hogy ismét *fogadja vissza házastársát* a házassági életközösségbe, ami által lemond a (további) különélés jogáról.

i) Német nyelvterületen alig alkalmazzák vagy sürgetik az egyházi tekintély beleszólását az életközösség megszüntetésébe. A felbomlott házasságok lelkipásztori gondozásának tágabb összefüggésében kellene megvizsgálni, hogy szükséges-e ezen valamit változtatni lelkipásztori szempontból az új CIC-re való tekintettel.

Elváltak újraházasodása

Ez a kérdés mindenekelőtt *erkölcsteológiai* és *pasztorálteológiai* probléma. Az eddigi egyházjogban is kevésbé voltak élesek az újraházasodott elváltakkal és partnereikkel szembeni rendelkezések, mint azt általában gondolnánk. Nem voltak automatikusan kiközösítve, a (rég) 2356. kánon csak „jogi becsületvesztéssel” büntette őket. Most ez a büntető szankció is megszűnik.

A szentáldozástól való jogi eltiltás sem erre a „becsület-

vesztésre” alapozódik többé, mint a régi 855. kánonban, hanem másként szól a rendelkezés: „Nem szabad megáldoztatni kiközösítettet, vagy egyházi tilalom alatt álló személyeket a büntetés kiszabása vagy kimondása után, valamint olyanokat, akik makacsul megmaradnak a nyilvános súlyos bűn állapotában” (can. 915).

Ennek a szövegnek létrejötté különösen az előttünk fekvő fogalmazásban világosan mutatja, hogy az újravezetett elváltakra is vonatkoztatni akarták. *Különbségek vannak* azonban a szentáldozásból való kizárásban. A 915. kánon csak a nyilvános áldoztatásra vonatkozik, és a kizáró okokat *nyilvános* tényekre alapozza. Megszűnt a régebbi 855. kánon 2. §-a a titkos bűnökről. Nem nyilvános bűnösök esetén csak a szentségek vételéhez szükséges alkalmas felkészülésre (dispositio) vonatkozó általános követelményt kell figyelembe venni (can. 843. § 1). Súlyos bűn után pedig változatlanul fennáll a bűnbánat szentségének kötelezettsége (can. 916). Az exkommunikáció és az interdiktum büntetései csak akkor kizáró okok, ha ítélet vagy határozat formájában in foro externo (külső fórumon) szabták ki vagy hirdették ki. „Egyéb” súlyos bűnben élő megátalkodottakat a jog ezekhez hasonlóan bírálja el. Súlyos, nyilvánvaló bűnnek kell szóban forognia. Ez több mint a nyilvános, azaz a nyilvánosság előtt is egyértelműen felismerhető bűn. A bűnben való makacs megátalkodottságnak is ilyen jellegűnek kell lennie, hogy kimerítse a nyilvános (köztudott) bűn fogalmát. Másrészt hasonlóan nyilvánosnak kell lennie a megátalkodottság megszűnésének, a javulásnak is.

Hogyan kell ezek szerint megítélnünk az újravezetett elváltakat?

1. Minden hívőnek *alapvető joga* a szentségek vétele (can. 213), és hogy szentáldozáshoz járulhasson (can. 912). A 915. kánont mint ennek korlátozását szűk értelemben kell venni (can. 18).

2. A legújabb megnyilatkozások, egyetértésben a gyakorlat fejlődésével, a nyilvános és a titokban történő szentáldozás megkülönböztetése nélkül állapítják meg, hogy újravezetett elváltakat *nem szabad szentáldozáshoz engedni*, ugyanakkor azonban *kivételeket* is ismernek azoknál, akikben megvan a kellő előkészület, és az áldoztatás megengedett. II. János Pál pápa „Familiaris consortio” c. írásában csak azokat említi, „akik elkötelezik magukat önmegtartóztató életre” (n. 84). Mások, mint pl. az osztrák püspöki konferencia, általánosabban fejezik ki magukat: „Az egyház hagyományos gyakorlata szerint azonban nem vehetnek részt a teljes szentségi életben, hacsak nem forognak fenn különleges körülmények, amelyek esetenként igénylik a tisztázást tapasztalt lelkipásztorral való beszélgetésben.” (Magyarázat a Püspöki Szinodushoz, 1980. nov. 6.)

3. A 915. kánon értelmében, amely a nyilvános szentáldozást csak közismert tények alapján korlátozza, nem használható a nemi önmegtartóztatás kritériuma, mint-hogy ez természeténél fogva rejtve van a nyilvánosság elől. Hogy feltételezhessük a javulást, a bűnben való makacs megmaradás megszűnését, más nyilvános *ismertetőjelekre* van szükség. Ezek közé számítjuk, ha kinyilvánítják szándékukat, hogy ragaszkodni akarnak a házassági kapcsolat rendjéhez, részt akarnak venni az egyház életében stb.

4. A szentáldozás tekintetében *csak ott* kell közismert-

nek tekinteni a bűnös szituációt, *ahol* ez a helyzet a nyilvánosság előtt *közismert*, azaz a szűk ismeretségi körnél többen tudnak róla egyértelműleg. Ez a szűk értelmezés adódik a törvény szelleméből, valamint az 1352. kánonnal való analógiából. Eszerint ugyanis azok a „*latae sententiae*” büntetések, amelyek nem ismeretesek a lakóhelyen, ott fel vannak függesztve, ha nem lehet őket botrány és becsületvesztés nélkül végrehajtani.

5. A szentáldozásra való alkalmas előkészület (*dispositio*) függ az *erkölcsteológiai megítéléstől* és az arra támaszkodó esetleges szentségi feloldozástól. Pozitív esetben legalább is a „titkos” szentáldozásnak (olyan helyeken, ahol nem ismert a szituáció) nincs egyházjogi akadálya.

Ebben a tárgykörben figyelembe kell venni a partikuláris jogi előírásokat.

Egyházi *temetésben* akkor szabad részesíteni az ilyen személyt, ha abból nem származik nyilvános botrány. Kétely esetén meg kell kérdezni az ordináriust (can. 1184).

A házasság érvényesítéséhez az első házasság halála után nem kell felmentést kérni a mostantól megszűnő „*crimen*” akadálya alól (házasságtörés házasság kísérlétével). Kivételes esetekben a házasságot a házasságkötési szándék újbóli kinyilvánítása nélkül, azaz egyházi esketés nélkül is érvényessé nyilváníthatja a Szentszék „*sanatio in radice*” által (can. 1165).

10. A házasság érvényesítése

a) Az *egyszerű érvényesítés* (Art. 1.) továbbra is megköveteli a házasságkötési szándék kinyilvánításának megújítását, amelynek kapcsán erősebb hangsúlyt kap, hogy az érintett fél biztos tudomással bírjon arról, hogy házassága érvénytelen, és így lehetősége legyen arra, hogy újból szabadon tudjon dönteni a házasság mellett. (can. 1157). Ha az érvénytelenség oka valamely házassági akadály, úgy a házasság érvényesítésére csak az akadály megszűnése vagy az alóla nyert felmentés után kerülhet sor (can. 1156. § 1). De még ekkor is figyelembe kell venni, hogy a „volt” akadály nyilvános (=bizonyítható) volt-e, és akkor a feleknek a kánoni forma szerint kell szándékukat kinyilvánítaniuk, vagy titkos (=nem bizonyítható), és akkor elég, ha az akadályról tudó fél magában és titokban újítja meg a szándékot (can. 1158). Teljesen azonos módon lehet érvényessé tenni a szándékbeli hiányosság miatt érvénytelen házasságot: Ha a hiány bizonyítható, akkor kánoni formában, ha nem bizonyítható, akkor bensőleg és titokban; — nem szerepel többé a megkülönböztetés a tisztán belső és külső szándékhiány között (can. 1159). A formahiány miatt érvénytelen házasságot minden esetben kánoni formában történő házasságkötés által kell érvényessé tenni (can. 1114 és can. 1127; lásd fentebb a vegyesházasságoknál).

b) A *gyökeres orvoslás* (sanatio in radice, Art. 2.) nem igényli a szándék újbóli kinyilvánítását, hanem föltételezi az érvénytelen házasságkötés alkalmával mindkét fél által kinyilvánított és azóta is fennálló tökéletes házassági akaratot. Ezért ezt (ti. a sanatio-t) csak akkor

kell megadni, (a szándék fennállására vonatkozó jogvélelem ellenére, can. 1107), ha a házasfelek *valószínűleg folytatni akarják a házasságot* (can. 1161. § 3). Ha kezdetben hiányzott a házasságkötési szándék, később azonban létrejött, a *sanatio in radice*-t attól a pillanattól kezdve lehet megadni (can. 1162. § 2). Ha házassági akadály okozta az érvénytelenséget, akkor a gyökeres orvoslást, *természetjogi és pozitív isteni jogú akadály esetén is*, attól a pillanattól kezdve lehet megadni, amikor ez az akadály megszűnik, pl. érvénytelen második házasság esetén az első házastárs halálától kezdve (can. 1163 – másként, mint a régi CIC-ben, de a mostani gyakorlatnak megfelelően). Természetesen a formahiány miatt érvénytelen házasságot, pl. polgári házasságot is lehet ilyen módon érvényessé tenni.

c) A *sanatio in radice* az egyházi tekintély fensőbb akaratának erejével, és annak időpontjától fogva teszi érvényessé a házasságot, miközben a jogi következmények (a gyermekek törvényesítése) érvénybe lépnek az első, érvénytelen házasságkötés időpontjától visszahatólag (can. 1161). Ezt csak súlyos okból kell megadni, és lehet egyik, vagy mindkét házastárs tudta nélkül is (can. 1164). Illetékes az Apostoli Szentszéken kívül egyes esetekben a *megyéspöspök* is, kivéve olyan akadályok esetét, amelyek alól ő nem adhat fölmentést, és a természetjogi vagy isteni jogú akadályok esetét, amelyek megszűntek (can. 1165).

A régi CIC-ben levő fejezet a második házasságkötésről, annak megengedettségéről és csökkent értékéről, nem található többé az új CIC-ben.

II. rész:

HÁZASSÁGI PERJOG

(A CIC VII. könyvében)

1. Peres eljárás a házasság érvénytelenítésére

Már az 1971-ben kiadott „*Causas matrimoniales*” kezdetű *motu proprio* hozott némi javításokat, amelyeket nemcsak átvettek az új CIC-be, hanem tovább is építettek. Döntő könnyítésektől azonban, amelyek lényegesen megrövidíthetnék a peres eljárást, mindenesetre tartózkodtak, minthogy féltek a visszaélésektől.

a) *Illetékes* nemcsak a perbefogott személy esketési helyének vagy lakóhelyének egyházmegyei bírósága, hanem (a perbefogott fél lakóhelye szerinti bíróság hozzájárulásával, annak meghallgatása után) az a bíróság is, amelynek körzetében a legtöbb bizonyítékot lehet felvenni, vagy a felperes bírósága, ha az ugyanannak a püspökkari konferenciának területén működik, mint a perbefogott személyé (can. 1673).

b) A házasfelek számára megszűntek a *keresetjog* terhes, és gyakorlatilag hatástalan korlátozásai (can. 1674).

c) A keresetlevelet az idézéssel együtt kell eljuttatni a perbevont félhez, hacsak nincsenek a bírónak ezzel szemben jól megalapozott megfontolásai (can. 1508). A perbebocsátkozáskor (*litis contestatio*) nem kell személyesen megjelenniök a peres feleknek, hanem a bíróság hivatal-

ból megállapítja a percímet és elrendeli a *bizonyítási eljárás* megnyitását (can. 1677).

d) A felek és tanúk kihallgatásakor a szabályok szerint, nemcsak a kötelékvédő lehet jelen, hanem a peres felek ügyvédje is. Maguk a peres felek azonban ebből ki vannak zárva (can. 1678). Felek és tanúk, akik vonakodnak egyházi bíróság előtt megjelenni, világi személy által is kihallgathatók, vagy (állami) közjegyző előtt is megtehetik vallomásukat (can. 1528). A szakértőknek, írásbeli szakvéleményükön kívül, nem kell szóbeli vallomást is tenniük. A peres felek is megnevezhetnek magánszakértőket, ezeket azonban a bírónak kell engedélyeznie (can. 1578; 1581). Az ügyvédek betekintést nyerhetnek az iratokba már a per közzététele előtt is (can. 1678). — A bizonyítékok elbírálására érvényes: Ha egyébként hiányzik a teljes bizonyíték, a felek tanúvallomását is — a szavahihetőségi tanúk állításával és egyéb jelekkel együtt — teljes bizonyítékként lehet értékelni (can. 1536; 1679).

e) A házasság semmisségét kimondó elsőfokú ítéletet hivatalból föl kell terjeszteni a *fellebbviteli bírósághoz*. Ennek kötelékvédője és esetleg a peres felek állást foglalnak hozzá, és a fellebbviteli bíróság vagy megerősíti határozatával az ítéletet, vagy átveszi az ügyet a peres eljárás rendes lefolytatására (can. 1682). — A házasfelek azonnal köthetnek új házasságot, amint kézhezkapták az értesítést az első igenlő ítélet megerősítéséről (can. 1684).

f) Az általános perjogban újonnan bevezetett egyszerűsített szóbeli peres eljárás nem alkalmazható a házasság semmisségére irányuló perekben (can. 1690). Az *összefoglaló jellegű okmánypert*, amely okmánnyal bizonyítható és felmentést nem nyert házassági akadály esetén lehet-

séges, kiterjesztették az éppenígy bizonyítható formahiányra, vagy (távházasságokban) a megbízott részére szükséges érvényes megbízás hiányára is (can. 1686).

2. Peres eljárás a házassági életközösség megszüntetésére

Ez az eljárás új, saját szabályozást kapott, amely azonban a mi viszonyaink között aligha kerül alkalmazásra.

a) A házastársak különválását kimondhatja a püspök dekrétuma vagy a bírói ítélet (can 1692. § 1). A bírói eljárásban alkalmazható az egyszerűsített, szóbeli peres eljárás (can. 1693). Ezt azonban lelkipásztori békítési kísérletnek kell megelőznie (can. 1695).

b) *A házastársak állami bíróság által felbontott házasságát* abban az értelemben veszi tekintetbe a jog, hogy alapvetően megőrzi az egyházi illetékességet, mégis kerüli a kettős per (egyházi, és egyben polgári kihatásai miatt állami is) hátrányait. Ahol tehát olyan állami jogi következményekről van szó, amelyeket nem lehet az egyházi válás által elérni, és a polgári ítélet nem ellenkezik az isteni joggal (különösen a felbonthatatlansággal), a püspök engedélyével lehet, sőt kell illetékes állami hatóságokhoz fordulni (can. 1692. § 2 és 3). Ezek a jogi meghatározások *nem érintik egyenesen a házasság állami felbontását* (a köteleket illetően), annak erkölcsi megítélését és lelkipásztori gondozását.

3. Peres eljárás az el nem hált házasság felmentésének elnyerésére

A CIC lényegében rövid formában átveszi az 1972 óta érvényben levő szabályokat. Egyik vagy mindkét fél benyújthatja a kérelmet lakóhelye püspökének. A püspök megbízza a kivizsgálás lefolytatásával saját bíróságát, vagy valamelyik szomszédos bíróságot, vagy egy papot.

A bizonyítási eljárás hasonlóan megy végbe, mint a semmisségi perekben, ám ennek végeztével nem teszik közzé az iratokat. De ha valamelyik vallomásból vagy okmányból nagy nehézségek támadnának valamelyik fél állításával szemben, akkor ezt közölheti a bíró az érintett féllel, aki ily módon lehetőséget kap az állásfoglalásra. Ügyvédek közreműködése nincs engedélyezve, de megengedheti a püspök súlyos bonyolult ügyekben, hogy az egyik félnek jogi szakértő legyen segítségére.

A bizonyítási eljárás befejeztével a kötelékvédő megteszi ellenvetéseit, és a püspök „votum” formájában állapítja meg az el nem hált tényét és a felmentés okait. Ezután fölterjesztik az összes iratot a Szentségi Kongregációhoz, amely azokat szintén megvizsgálja, és a Szentatya előtt szót emel a felmentés érdekében. Ha ezt a Kongregáció elutasítja, akkor betekintést nyerhet a kérelmező fél jogi szakértője az iratokba, hogy adott esetben újólag beterjessze a kérelmét, új indoklással alátámasztva (can. 1697–1706).

ISBN 963 360 337 4

KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
84/2032 FRANKLIN NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ: MÁTYÁS MIKLÓS IGAZGATÓ

25, – Ft